

EXAMENSARBETE

Våren 2012

Sektionen för Hälsa och samhälle
Socionomprogrammet

”Något fel är det med honom, han kommer säkerligen aldrig att bliva en god medborgare”

*- En studie om barnavårdsnämnden, skolan och de
avvikande barnen i 1930-talets Malmö stad*

Författare

Hanna Andersson

Handledare

Thomas Sörensen

Weddig Runquist

Examinerande lärare

Frans Oddner

Abstract

Title: "Something is wrong with him, he will certainly never become a good citizen" -A study of child welfare, school and the deviant children in the 1930s Malmö

Author: Hanna Andersson

Supervisor: Thomas Sörensen, Weddig Runquist

Assessor: Frans Oddner

This study, a document analysis with a qualitative approach, explores children, under 18 years, who have been subject to measures of child welfare in the city of Malmö during the years 1935-1937. It also explores the school's role in this context. The questions that the study is guided by is: How was children described in the Child Welfare documents in Malmö during the years 1935-1937? And what role did the school have in Child Welfare work and what motivated this? The theoretical approaches are Foucaults theories of power, control and disciplining.

It appears from the study that the school and child welfare authorities had a close cooperation with the purpose to control the upbringing and disciplining of the children. It was through the upbringing that the deviant child would become a "normal", docile and good, industrious citizen. The school, as well as the board, had to shoulder a part of the upbringing when the parents skills in their upbringing of the children was questioned by society.

This study can hopefully provide knowledge and understanding of our social history, it may help us to understand the great changes that have occurred and what is still unchanged.

Keywords: Historical child-care, primary school role, 1930s, the people's home, deviation.

Förord *22 maj 2012*

För ungefär två veckor sedan var jag tveksam över om uppsatsen någonsin skulle bli färdig i tid och jag spenderade åtskilliga dygn framför datorn. Under de mest kritiska stunderna kände jag nästan för att ge upp men jag övertygades av min omgivning att hålla mig kvar. Jag vill börja med att rikta ett stort tack till min handledare Weddig Runquist som hade möjlighet att ta över handledarskapet med så kort varsel och dessutom skött det uppdraget strålande bra.

Jag vill även tacka min moder som kunde hjälpa mig att se gamla saker på nya sätt. Ett stort tack även till Malmö stadsarkiv som alltid hade ett trevligt och hjälpsamt bemötande. Tack till alla de människor i min omgivning som har engagerat sig i mitt arbete.

Slutligen vill jag tacka mig själv för ett fint samarbete.

Hanna

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	5
1.1 Problembakgrund.....	6
1.1.1 Sverige – Ett land under utveckling.....	6
1.1.2 Folkhemmet.....	7
1.1.3 Den sociala barnvården.....	8
1.1.4 Folkskolan.....	9
1.2 Problemformulering.....	10
1.3 Syfte och frågeställningar.....	11
2. Teoriram.....	12
2.1 Foucaults maktperspektiv.....	12
3. Metod och metodologiska överväganden.....	13
3.1 Val av metod.....	13
3.2 Urval och avgränsningar.....	13
3.3 Källkritik.....	14
3.4 Forskningsetiska överväganden.....	16
3.5 Att samla in, bearbeta och analysera materialet.....	17
3.5.1 Att tolka materialet	18
4. Socialt barnvårdsarbete och folkskolans roll i 1930-talets Malmö.....	21

5. Resultat och analys.....	22
5.1 Barnen i barnavårdsnämndens handlingar.....	22
5.2 Skolan och barnavårdsnämnden.....	29
5.2.1 Skolan som ett andra hem.....	30
5.2.2 En skola för alla?.....	33
6. Slutsatser och diskussion.....	39
7. Referenser.....	48

1. Inledning

Det går inte att klara sig utan problem,
vi har levat på en lättsinnig fason.
Nu ska allt göras om till ett sakligt system
och det kallar man civilisation!
Där finns allting i egna små lådor,
med en prydlig och klar etikett,
där finns svar på de svåraste frågor,
som kan ställas om orätt och rätt.

Snälla du vi har levat så slarvigt
vi har levat mest bara på känn,
och när nånting gick riktigt på huvé,
ja, så gjorde vi om det igen!

För att det som var orätt i morse,
kan bli alldeles riktigt ikväll
och ibland styr man till ett elände,
när man bara försökt vara snäll.

Si och så visan av Tove Jansson

Jag vill med denna studie visa hur barnen, som blivit föremål för åtgärder hos barnavårdsnämnden i Malmö stad i mitten av 1930-talet, beskrivs i nämndens handlingar. Jag kommer även att koppla detta till skolans roll och hur denna roll motiverades i barnavårdsnämndens arbete. Detta har jag valt att göra genom en dokumentanalys med kvalitativ ansats av barnavårdsnämndens handlingar under perioden 1935 – 1937.

Jag har valt att gå ifrån mitt ordinarie typsnitt i mina inskjutna citat för att uppnå en mer autentisk känsla då jag vill efterlikna de maskinskrivna handlingar och utredningar jag har studerat. Jag vill även göra läsaren medveten om att jag kommer att införa nya källor i min analys och diskussion för att skapa sammanhang för de empiriska fynd jag presenterar.

1.1. Problembakgrund

1.1.1 Sverige – Ett land under utveckling

Industrialiseringen hade sitt stora genombrott i Sverige från mitten av 1800-talet fram till början av 1900-talet (Magnusson 2005). Städerna växte i storlek i jämförelse med de gamla brukarsamhällena. Med industrins framväxt förändrades också de sociala villkoren i samhället vilket exempelvis märktes i de växande städerna där den sociala ordningen blev mindre tydlig (Nilsson 2003).

När försörjningen i allt högre grad kom att vila på industriellt arbete utfört av både män och kvinnor i städer och tätorter ställdes det nya krav på samhällets organisering (ibid). Under några årtionden, tidigt 1900-tal, hade industriarbetarklassen mer än fördubblats. Fattigdom och nöd utgjorde en grogrund för ökade motsättningar och konflikter (Aspling 1998, s. 26). Rädslan fanns att de lägre klasserna, de *farliga klasserna*, skulle göra uppror och ta makten från den härskande överklassen (Larsson 1994).

Urbaniseringen i relation med den sjunkande barnadödligheten resulterade i att det uppkom stora grupper av barn och ungdomar i städerna (Nilsson 2003). Det utbröt en form av moralisk panik som kan upplevas då allvarliga hot riktas mot bestående värden och intressen i samhället (Ohlsson 1997). Det talades om de vanartiga barnen och ”ungdomens sedliga förvildning” (Nilsson 2003, s. 247). Antalet barn som inte ansågs ha en tillräcklig uppfostran ökade. Detta ledde till att barnen och ungdomarna för första gången i historien sågs som ett ”problem” (ibid).

Det är många olika faktorer som påverkar vad som kan betraktas som sociala problem (Meeuwisse & Swärd 2002). Ohlsson och Swärd (1994) menar att vuxensamhället under olika tider har tillskrivit barn och unga särskilda problem i fråga om rätt och fel, moraliskt och omoraliskt. När de unga människorna brutit mot moralen och de etablerade idéerna om hur unga människor bör leva sina liv betraktades de som problem. Det skapades en social konstruktion av barn och ungdomar som ett ”problem”, vilket innebar att detta berörde hela samhället och det krävdes utredning och gemensamma, samhälleliga åtgärder för att komma till rätta med problemen (Nilsson 2003).

1.1.2 Folkhemmet

Under industrialismens uppbyggnadsskede lämnades individen för att ensam finna egna lösningar för sin sociala situation. Under 1900-talets första decennier skulle det individualistiska förhållningssättet till den sociala frågan överges och lämna rum för den politiska lösning som vi idag känner som *folkhemmet* (Lagergren 1999). Det var främst under 1930-talet som folkhemmet hade sin storhetstid. Detta nya samhälle skulle garantera allas sociala jämlikhet i lika rättigheter och skyldigheter. Hela samhället skulle bli det goda medborgarhemmet och omtanke om andra skulle ha samma plats som individens egenintresse (Larsson 1994). Per Albin Hansson höll ett berömt tal år 1928 i riksdagen om folkhemmets grundtanke och han formulerade sig bland annat på följande sätt:

Hemmets grundval är gemensamheten och samkänslan.
Det goda hemmet känner icke till några privilegierade
eller tillbakasatta, inga kelgrisar och inga styvbarn.
Där ser icke den ene ner på den andre.
Där försöker ingen skaffa sig fördel på andras
bekostnad, den starke trycker icke ner och plundrar
den svage, i det goda hemmet råder likhet, omtanke,
samarbete, hjälpsamhet.

Bilden av det goda, trygga och rättvisa hemmet fördes över på det samhällliga och politiska planet (Lagergren 1999). 1934 gav Alva och Gunnar Myrdal ut sin bok *Kris i befolkningsfrågan*, där de hävdade att Sverige var i kris på grund av att barnafödandet var alltför lågt. Myrdal och andra menade att den svenska "rasen" skulle försvinna om inte barnafödandet ökade, samtidigt kunde det okända utifrån betraktas som ytterligare ett hot (Olsson 1999). Olsson menar att det inre och yttre hotet ömsesidigt förstärkte varandra och skapade en gemensam oro i landet. Ytterligare en bidragande faktor till denna oro var emigrationen till Amerika som hade tappat landet på många "unga dugliga människor" (Svärd 1993, s. 50).

Makarna Myrdal ansåg att det krävdes stora socialpolitiska reformer för att motverka denna bistra framtid som spåddes. Året efter deras bok utkom tillsatte regeringen en befolkningskommission, där bland annat Gunnar Myrdal själv deltog (Olsson 1999). I kommissionens slutbetänkande framkommer det att en alltför individualistisk människosyn låg till grund för det låga barnafödandet. Det fanns helt enkelt inte plats för familjeliv när man

styrdes av en kortsiktig lyckomoral, denna individualistiska människosyn måste förändras (SOU 1938:57). Befolkningskommissionen lade därför stor fokus på familjen som skulle stärkas, både ideologiskt och ekonomiskt (Olsson 1999). Kommissionen hävdade att man inte skulle frånta familjen dess rätt att ha sina egna uppfattningar om familjens värde och barnens uppväxtmiljö utan man ville *utveckla* föräldrarnas ansvarskänsla (ibid).

Upplysningstanken skulle väcka det svenska folket genom att rikta in sig på de sociala, hygieniska, psykologiska och etiska sidorna av hem och familjeliv men också på sexualiteten och barnens fostran och vård (SOU 1938:57). Staten skulle, enligt Hirdman (2000), lägga samhällets *lilla liv* till rätta, som hon definierar som det vardagliga livet i varje liten familj. Det svenska folket betraktades som okunnigt om vad som var bäst för både dem själva och för samhället i helhet. Den goda och demokratiska staten skulle skydda människorna mot sig själva (ibid).

1.1.3 Den sociala barnvården

När barnvårdsmannainstitutionen tillkom, år 1918, inbegrep termen *socialt arbete* reformpolitik, kommunal fattigvård och privat filantropi (till exempel kyrklig välgörenhet). Barnvårdsmannainstitutionen infördes under en omvälvande period i Sverige när den svenska socialhjälpstaten höll på att ta form och statens sociala ansvar expanderade (Runcis 2007). Socialarbetaren fanns inte som en profession i egentlig mening som vi ser på den idag (Bergman 2003). I de mindre kommunerna utfördes barnvårdsmannasysslan många gånger som ett förtroendeuppdrag och ofta var det någon av barnvårdsnämndens medlemmar, till exempel prästen eller den lokala skolläraren, som fick agera barnvårdsman. I Stockholm, Malmö och andra större städer fanns det anställda barnvårdsmän. I praktiken var det huvudsakligen män som fyllde funktionen som barnvårdsman under institutionens första decennier (Runcis 2007).

För barnvårdens utveckling kom 1918 års fattigvårdslag och 1924 års lag om samhällets barnvård att få en stor betydelse. Dessa lagar resulterade i att barnvårdsfrågorna skildes ut från den övriga fattigvården. Tidigare hade barnomsorgen varit splittrad på flera olika samhällsorgan (Runcis 2007). Nu centraliserades barnvården genom 1924 års barnvårdslag och det blev obligatoriskt för kommunerna att inrätta en barnvårdsnämnd (SFS 1924:361, kap 1 § 1-20).

Tidigare hade det inte varit ett krav för kommunerna att ha en särskild barnvårdsnämnd men

en sådan nämnd hade, trots det, introducerats i vissa kommuner ett femtontal år tidigare med syftet att övervaka ”vanartade och i sedligt avseende försummade barn” som ett resultat av 1902 års vanartslag (SFS 1902:67). Syftet med denna *Lag angående uppfostran åt vanartade och i sedligt avseende försummade barn* var att, genom tvångsuppfostran förebygga barnens felaktiga utveckling (Lundström 1993). När denna barnavårdslagstiftning introducerades var det den fattiga industriarbetarklassens levnadsförhållanden och förändringarna i familjelivet som oroade de styrande. Dock var det snarare den dåliga moralen och inte fattigdomen i sig som var det grundläggande barnavårdsproblemet enligt den tidens sätt att tänka (Lundström & Sallnäs 2003).

Ett resultat av 1902 års vanartslag var att det skulle finnas en barnavårdsnämnd i varje skoldistrikt, men det var inte många kommuner som anammade idén om en sådan nämnd. Enligt en statlig utredning år 1915 var det bara 440 av landets 2400 skoldistrikt som hade sammanträtt under året med anledning av barnavårdslagstiftningen (Bergman 2003)¹.

Under de första decennierna på 1900-talet inrättades det institutioner med särskild inriktning på barn och ungdomar. Det var dels barnhem för de vanvårdade barnen, dels skyddshem för de vanartiga barnen (Nilsson 2003). Målet med skyddshemmen var att efterlikna det goda hemmet så mycket som möjligt. Runcis (2007) menar att skyddshemmen visade sin största brist i just detta, då ”en anstalt förblev en anstalt” (s.127). Skyddshemmen kom på 1920-30-talen att stå i blickfånget då det rädde miserabla förhållanden under vilka många av barnen växte upp. År 1939 började staten att ta över ansvaret för anstalterna så att de kunde ha kontroll över hur de sköttes och drevs. Det skulle dock dröja fram till år 1950 innan skyddshemsreformen var helt genomförd (Runquist 1999).

1.1.4 Folkskolan

”Under 1800 talet uppkom en mängd institutioner i Sverige för vård och kontroll, /.../ De nya institutionerna organiserades utifrån noggrant utarbetade föreskrifter och förhållningsregler där vård, omsorg, uppfostran och kontroll smälte samman till en värld av ordning.” (Nilsson 2003, s. 104).

¹*Barnavårdslagstiftningen del 2 statistiska undersökning rörande den offentliga barnvården i Sverige. Avdeln. A Fattigvårdslagstiftningskommittens betänkanden IV s. 38 & s. 124-127 Stockholm 1921.*

Jan Larsson (1994) menar att folkskolan infördes på 1840-talet för att ge barnen fostran och kunskap, men framför allt för att hålla barnen borta från gatan. Han skriver även att det går att betrakta ”skolan som ett slags socialförsäkring mot hotet från det växande proletarietet” (ibid s 41).

Skolan kan således ses som ett svar på den bristande fostran av arbetarbarnen som ansågs vara det stora sociala problemet under denna tid (Larsson 1994). Den allra första folkskolestadgan i Sverige tillkom redan 1842, men den ställde inga större krav på varken kunskap eller närvaro (ibid s 64). Mot slutet av seklet utökades skolplikten. Det statliga engagemanget ökade efter hand, folkskoleinspektörer anställdes och kunskapskraven på både elever och lärare växte (Nilsson 2003). Nilsson menar att den omedelbara betydelsen av 1842-års folkskolestadga har överdrivits och han hävdar att det egentligen handlade om en långdragen process. Skolan utvecklades i etapper och klasserna började delas upp alltmer efter ålder (Axelsson 2007). Skolans uppgift var att fostra barnen och även bidra till barnens personlighetsutveckling. Det skulle skapas produktiva medborgare (Hammarberg 2009).

I de stora städerna sågs det i stort sett som en nödvändighet att dela upp eleverna i klasser efter barnens ”begåvning”. Den första så kallade hjälpklassen inrättades redan 1897. I hjälpklassen skulle de barn gå som inte passade in i den normala klassen (Jönsson 1997). Det var först under 1920-talet som det började inrättas någonting som kallades för B-klasser (även benämnt som ersättningsklass eller svagklass). Det var framför allt i de större städerna, som Stockholm och Malmö, som dessa klasser började införas (ibid).

1.2 Problemformulering

Anledningen till att jag ville göra den här studien har varit att jag alltid har haft ett stort intresse för just den här tidsperioden i Sveriges historia. Folkhemsandan var stark och Sverige som socialhjälpstat började ta form. Nya barnavårdslagar antogs och barnavården förändrades. Men hur var det med barnen? Barnen som hamnade på barnavårdsnämndens ”bord”, vilka var de? Hur beskrevs dessa i barnavårdsnämndens handlingar? Kan man skönja tidsandan i barnavårdsnämndernas handlingar? Tidigt framkom att skolan spelade en väldigt central roll för barnavårdsnämnden under 1930-talet. Min studie lyfter fram skolan och

nämndens nära samarbete, vilket är ett tidigare relativt utforskat område. Hur framträdande var egentligen kontakten mellan skolan och barnavårdsnämnden under 1930-talet?

Det är min förhoppning och tro att denna studie kan tillföra kunskap och förståelse för en del av vår socialhistoria. Att vara medveten om vår historia kan vara värdefullt för att kunna få ett perspektiv på dagsaktuella frågor. Socialhistoria kan berätta för oss vilka stora förändringar som har skett och vad som *inte* har förändrats.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet med den här studien är att utforska barn under 18 år som blivit föremål för åtgärder hos barnavårdsnämnden i Malmö stad i mitten av 1930-talet och att undersöka skolans roll i detta sammanhang.

Frågeställningarna som studien kommer att utgå från är:

- Hur beskrevs barnen i barnavårdsnämndens handlingar i Malmö under åren 1935-1937?
- Vilken roll hade skolan i barnavårdsnämndens arbete och hur motiverades denna?

2. Teoriram

2.1 Foucaults maktperspektiv

Jag har valt att utgå från Foucaults teorier kring makt och kontroll som bland annat berörs i dennes *Övervakning och straff* (1987) då just begreppen makt, kontroll och disciplinering går att koppla till vad studien behandlar. Det finns givetvis många olika synsätt på vad makt är. Olsson (1999) menar att makten är ett rörligt och ofta ojämlikt spel som är fullt av strategier. Maktförhållanden finns i alla sociala relationer och kan betraktas både på makro och mikronivå. Olsson diskuterar disciplinering som det sammanfattande begreppet för mikroprocesser (ibid). Foucault (1987) diskuterar de disciplinära institutionerna i samhället som exempelvis mentalsjukhus och skolan och jämför skolundervisningen med dressyr av barnen. Han menar att vi har gått från att använda maktmetoder i form av plågsamma kroppstraffningar till en helt annan form av maktutövande. Denna utveckling, påstår Foucault (1987), var ett steg i att disciplinera medborgarna för att öka den nytta som kan utvinnas ur dem. Utgångspunkten för Foucault är att disciplineringen är en typ av makt som inte kan definieras med en institution eller en myndighet. Nya makttekniker hade kommit under 1800-talet och de riktade in sig på människans hjärta, tanke, vilja och sinne (Nilsson 2008, s.102).

Disciplinen arbetar endast i undantagsfall med sanktioner och bestraffningar, istället används andra sätt (Nilsson 2008). ”Med disciplinering avses de mekanismer som med *positiva* medel söker styra individen till kropp och själ. Det handlar om att kontrollera, forma, övervaka, träna, stimulera och normalisera” (Olsson 1999, s. 30).

Samhällets barnavårdsnämnder kan med denna teoretiska utgångspunkt betraktas som en form av disciplinering och hur dessa nämnder skulle ingripa och fostra barn och ungdomar. Även skolan kan betraktas med denna teoriram, då skolan är en institution där barnen vistas och där de är övervakade och kontrollerade. Skolans grundläggande ansvar var att disciplinera barnen.

Foucault (1987) menar också att det är samhället som skapar brottslingen i den bemärkelsen att brottet inte existerar förrän samhället har bestämt att det gör det. Denna tanke kan vara intressant att ha i åtanke under min studie, eftersom historien kan berätta om människors åsikter och tankar kring sociala problem, som under denna tid var gemene mans, men som vi idag, 2012, kan tycka framstår som underliga eller minst sagt absurda.

3. Metod och metodologiska överväganden

3.1 Val av metod

Jag har som metod valt att göra en dokumentanalys med kvalitativ ansats (May 1997). En dokumentanalys innebär att forskaren systematiskt går igenom olika textdokument med syftet att belysa data som är relevant för studien. Metoden innebär att de genomgångna texterna ges samma status som till exempel intervjuutskrifter, enkäter eller liknande (Bryman 2011). Att studien har gjorts med en kvalitativ ansats istället för en kvantitativ har sin grund i att jag inte är ute efter att studera mätbara fenomen (May 1997) utan snarare vill visa en bild och skapa en förståelse för vår historia.

Begreppet ”dokument” kan stå för många olika sorts källor. Det kan till exempel vara massmediedokument, virtuella dokument (internet), personliga dokument (såsom brev, dagböcker och fotografier) och officiella dokument från statliga myndigheter (Bryman 2011). Tim May (1997) menar att dokument utgör bestämda tolkningar av sociala händelser.

Anledningen till att jag har valt att använda mig av dokumentanalys i min studie är att det är den bästa metoden för att få en inblick i den sociala historien utan att som forskare påverka källan (May 1997). Givetvis hade det varit spännande att samtala med de människor som gjorde utredningarna och diskutera med de som skrev anmälningarna men detta låter sig knappast göras. När vi analyserar historiskt material som till exempel är nedskrivet och bevarat får vi se hur det faktiskt uppfattades på den tiden när det skrevs. Det kan vara spännande att ha i åtanke att dokument som undersöks kan vara lika intressanta på grund av vad de utelämnar som vad de innehåller (ibid).

3.2 Urval och avgränsningar

Urvalet till denna studie består av protokoll och bilagor som finns i barnavårdsnämndens arkiv mellan 1935 och 1937 i Malmö stad. Jag kommer således att avgränsa min undersökning till mitten av 1900-talet eftersom folkhemsandan vid denna tid var stark i Sverige. Denna tidsanda finner jag intressant och det är denna som jag kommer att koppla min

studie till. Det är en stor spridning i materialet och det kan bestå av allt från en liten notis i protokollet till polisrapporter på åtskilliga sidor.

Jag har valt Malmö stads stadsarkiv mycket på grund av både stadens och arkivets storlek men också för att arkivet har ett stort utbud av material. Arkivet är öppet för allmänheten men jag känner att jag har haft fördel med att accessen har funnits där genom min handledare, Thomas Sörensen som har arbetat mycket med och har erfarenhet av stadsarkivet i Malmö.

De handlingar som jag har undersökt består av utredningar, polisrapporter och brev från till exempel lärare. Detta material är alltså lämningar från det förflutna, men också berättelser om det förflutna (Thurén 2001). När historiska texter skall tolkas ställs forskaren inför problemet att historien filtreras genom nutidens filter (Swärd 1993).

3.3 Källkritik

Någonting som är viktigt att vara medveten om då jag skall tolka dokumenten är att ord och uttryck kan ha olika innebörd och således betyda helt olika saker beroende på i vilka kulturella sammanhang och under vilka tidsperioder de har använts (Thurén 2001, s. 101). Även ironi och skämt kan vara oerhört svårt att upptäcka i äldre skrivna källor, att skönja vad som är skrivet i sarkastisk mening och vad som kan tolkas bokstavligt (ibid, s.110).

Det är viktigt att som forskare förhålla sig till de källkritiska kriterierna. Det första som skall kontrolleras är materialets autenticitet. Är materialet trovärdigt och äkta? Kan det finnas felaktigheter och/eller förvrängningar i materialet? Är det av otvetydligt ursprung? (Bryman 2011). Det är viktigt för mig att tänka på att de handlingar som jag kommer att gå igenom uteslutande kommer att visa de vuxnas tankar och åsikter, främst barnavårdsnämndens, men även lärarnas. Jag kommer inte ofta att få ta del av det aktuella barnets syn på vad som egentligen har hänt. Det som står i handlingarna kanske rent av kan vara bluff. Risken att handlingarna *i sig* är förfalskade är relativt liten, då jag kommer att ta del av autentiska uppgifter som är direkt kopierade och bevarade hos Malmö stadsarkiv. Handlingarna har till synes inte genomgått någon form av strukturerad gallring. Däremot noterade jag att det ibland saknades någon bilaga, detta förekom dock inte ofta och kan mycket väl bero på att bilagan har försvunnit någonstans på vägen av olika anledningar. Jag förmodar att det inte är ett resultat av någon strukturerad gallring.

Jag kan inte vara helt säker på hur pass "sant" det jag kommer att ta del av är. Men vad innebär egentligen sanning? Korrespondersteorin om sanning säger att vi har en sann uppfattning om verkligheten då denna uppfattning "är i överensstämmelse med det som faktiskt är fallet" (Thomassen 2007, s. 106). Men hur vet vi egentligen att vår kunskap om verkligheten är "sann" då vi alltid är påverkade av vårt eget bidrag till kunskapsprocessen (Ibid). Detta är oerhört viktigt att vara medveten om då en studie ska göras. Det är också viktigt att vara väl medveten om att det är *mina* tolkningar som, hur mycket jag än har försökt att tona ned min förförståelse, färgar och ligger till grund för materialet. Detta är omöjligt att komma ifrån vilket innebär att absolut objektivitet inte går att uppnå (Ibid).

Forskaren måste även vara medveten om materialets representativitet: är det typiskt gällande den kategori den tillhör? Är materialet tydligt och begripligt? Är det meningsfullt för studien?

Genom att använda dokumentanalys på det material, som jag har gjort i min studie, har jag fått ta del av bevarade dokument. Dessa dokument har inte skapats för forskaren utan, i mitt fall, för barnavårdsnämnden i Malmö stad. Dokumenten har därmed inte påverkats av en forskares syfte, tankar och mål (May, 1997).

Vid en dokumentanalys är det, som vid många andra metoder, väldigt viktigt att ha i åtanke hur många steg informationen har passerat. Själva *handlingarna* har inte passerat många olika steg. Men *informationen* som finns i dessa handlingar kan möjligen ha passerat flera olika steg. Exempelvis kan ett barn vara aktuellt för barnavårdsnämnden då det går rykten om att barnet, eller snarare ungdomen, i fråga springer ute om kvällarna och umgås med pojkar, för att nämna ett inte helt ovanligt exempel. Denna informationen kan ha kommit från grannfrun som möjligtvis har ett horn i sidan till barnets moder eller fader. Hur sanningsenlig är då denna information? Jag skall inte gräva djupare i hur sanningsenliga berättelserna är eftersom det som jag är intresserad av är hur barnen *beskrevs* i handlingarna samt att jag vill undersöka skolans roll i barnavårdsnämndens arbete.

Det problematiska kan även vara, som Bergman (2003) belyser, att inte veta hur pass präglat materialet är av de nationella föreskrifter som fanns vid den här tiden. Hur utformades protokollen och dess bilagor? Kunde de se ut hur som helst? Svaret på den frågan är förmodligen nekande. Om vi exempelvis tittar på lärarnas brev kan vi förmoda att lärarna inte skickade brev som såg ut hur som helst till barnavårdsnämnden, de följde en viss formalia. Inte heller skrev barnavårdsnämnden utredningar som såg ut hur som helst, det går att utläsa att materialet följer en viss standard. Exempelvis inleddes en utredning ofta med en

presentation av barnet och barnets föräldrar. Sedan följde utredningen och avslutades ofta med en uppmaning om vad nämnden borde fatta för beslut i ärendet.

Någonting som är positivt med att göra en dokumentanalys är den externa reliabiliteten, i jämförelse med exempelvis intervjuer, då vem som helst kan få tillgång till den skrivna källan som jag har använt mig av vid studien. Den interna validiteten inom kvalitativ forskning innebär att det skall finnas en god överensstämmelse mellan mina observationer och mina teoretiska idéer (Bryman 2011).

3.4 Forskningsetiska överväganden

Jag har valt att gå igenom dokument som berör åren 1935-1937. Sekretesstiden kan variera beroende på vad som skall skyddas. Om sekretessen skall skydda enskild person brukar sekretesstiden uppgå till hela 70 år. För att få tillgång till uppgift som är yngre än 70 år måste handläggarna på Malmö stadsarkiv (2012) bedöma om den kan lämnas ut eller om den bör skyddas av sekretess.

Genom att välja att undersöka dokument som inte längre omfattas av sekretess underlättas studiens genomförande avsevärt, då jag inte behöver vänta på handläggarens godkännande. Givetvis betyder dock inte avsaknaden av sekretesskydd att man som forskare helt kan bortse från en etisk diskussion.

Vid val av annan kvalitativ metod som exempelvis intervjuer krävs det att forskaren får respondentens samtycke att medverka i studien. Vid en dokumentanalys finns inte samma möjlighet att få samtycke.

Jag har valt att inte skriva efternamn i min studie då det inte fyller någon funktion för studien om jag använder människornas fullständiga namn. Jag har även valt detta då studien handlar om barn och några av dessa barn som levde under tidspannet jag undersöker mycket väl kan vara i livet idag. Jag har även de efterlevande i åtanke då jag väljer att enbart använda förnamn i studien.

Barnen får inte komma till tals i min studie, eftersom de sällan fick komma till tals i de handlingar som jag har studerat. I mina handlingar är det barnavårdsnämndens åsikter och

tankar som lyfts fram. Det kan även röra sig om brev som lärare har sänt in till nämnden eller rapporter som är skrivna av polis. Det är mycket ovanligt att barnen får komma till tals i dessa (Ladberg 1997). Det kan tyckas vara ”onödigt” att jag väljer att endast skriva ut barnens förnamn, då vem som helst kan ta del av samma dokument som jag har tagit del av och se barnens fullständiga för och efternamn. Jag känner ändå att jag har tagit ställning då jag väljer att inte skriva ut dessa i min studie. Jag vill gärna ha kvar de riktiga förnamnen eftersom dessa skänker läsaren av studien en autentisk känsla då namnen på 1930-talet skilde sig något från de namn som används idag.

3.5 Att samla in, bearbeta och analysera materialet

I min studie har jag analyserat textkällor i form av protokoll, brev och rapporter. Förmodligen kommer detta att vara en enklare form av kvalitativa data att analysera då det är väl strukturerat. Det empiriska materialet i min studie har inte varit lika utsvävande som exempelvis en intervju kan vara.

Malmö stadsarkiv har samlat barnavårdsnämndens utredningar i pärmar. Jag har gått igenom årtalen 1935-1937, totalt 5 pärmar. För att veta vilka pärmar jag skulle komma att behöva, sökte jag i en arkivförteckning som finns framme, den är således tillgänglig för alla i receptionssalen. Genom denna arkivförteckning fick jag reda på vilka pärmar jag behövde och benämningen på dessa. Beställningen av pärmarna gjordes via en blankett, som även dessa låg framme och lättillgängliga. På blanketten fylldes sedan in: arkivbildare (Malmö Barnavårdsnämnd), seriesignum (A1AA), volymnummer (26, 27, 28, 29, 30) och tidsomfattning (1935-1937). Därefter har arkivarien hämtat de beställda pärmarna ur arkivet på en vagn. Arkivarien erbjöd möjligheten att låsa in hela vagnen med samtliga befintliga handlingar som jag använde för att sedan bara kunna plocka fram dem då jag återvände dagen efter.

Den samling handlingar jag har gått igenom har, av stadsarkivet, benämnts barnavårdsnämndens ”protokoll och bilagor”. Materialet har bestått i allt från en liten notis till utläggningar på flera tiotal sidor. Bilagorna har bestått av utförligare utredningar, polisrapporter och brev från exempelvis lärare.

Jag har dels suttit i Malmö stadsarkiv i forskningssalen och gått igenom handlingarna, dels har jag fotograferat material som jag bedömde vara särskilt intressant och som jag reagerade extra

mycket på för att därefter ha kunnat komma tillbaka till det vid behov. På det sättet har jag upptäckt olika aspekter och detaljer som jag förmodligen inte hade noterat i forskningssalen.

3.5.1 Att tolka materialet

Jag bestämde mig ganska tidigt för att använda mig av olika aspekter av grounded theory vilket är en av de vanligaste metoderna för analys av kvalitativ data (Bryman 2011). Jag valde detta då Grounded theory skiljer sig från andra forskningsmetoder genom att vara mindre styrd i inledningsfasen och undersökningen får ta form i efterhand som datan samlas in och analyseras (Hartman 2001).

Den traditionella deduktiva metoden har sina nackdelar då man använder en redan etablerad teoretisk ram. Detta kan leda till att datainsamlandet blir skevt och intetsägande. En risk är även att man då styrs av förutfattade meningar om vad som är viktigt. Hartman (2001) menar att grounded theory är en gyllene mittenväg mellan induktiv och deduktiv metod. Hartman kritiserar att forskare ”fegar ur” (ibid s.13) och som skriver att man *inspirerats* av grounded theory istället för att använda den fullt ut. I mitt arbete har jag dock låtit mig inspirerats av teorin, vilket jag till skillnad från Hartman inte anser vara klandervärt att göra.

Efter insamlingen av materialet påbörjas i enlighet med grounded theory *kodning* av materialet, vilket innebär att begrepp och kategorier formuleras (Bryman 2011). Jag valde att söka efter teman i textmassorna som handlade om ”folkskola” och ”lärare” eller liknande begrepp för att utesluta de fall där skolan inte har någon betydelse. Jag har även undvikit de fall som inkommit till ungdomsnämnden, då jag bara undersöker barn och ungdomar under 18 års ålder.

Därefter har jag påbörjat kodningen av materialet för att kunna utläsa mönster och teman. Det innebär i stort sett att det empiriska materialet sorteras in i olika kategorier (Hartman 2004). I början av studien hade jag inte alls tänkt rikta in mig på skolan överhuvudtaget, men insåg ganska tidigt att det var någonting som hade en väldigt framträdande roll i det empiriska materialet. Jag valde att utgå ifrån tre teman som kändes rimliga utifrån den givna tidsramen. Det är viktigt att kategorierna är tydligt avgränsade för att det skall vara någorlunda enkelt för forskaren att veta vad som ingår i respektive kategori (Bryman 2011).

Jag har valt att använda mig av följande tre kategorier där jag sorterade min empiri:

- **Beskrivning av barnet:** Här har jag samlat det källmaterialet som har beskrivit barnens egenskaper. Både lärarens och barnavårdsnämndens beskrivning av barnet har förts in i denna kategori.
- **Folkskolans roll:** Här har jag samlat det material som innefattar och behandlar lärare och skolsituationer. Allting som har haft med betyg, lärare och skola att göra. Exempelvis om barnet var ”kvarsittare”, hade en historik av skolkning och liknande.
- **Hjälpklasser/B-klasser:** Här placerades det material som behandlade B-klasser och hjälpklasser. Allt material som berättade att barnet gick i B-klass, borde gå i B-klass eller kanske inte ens borde gå i skolan alls har samlats här.

Dessa kategorier valde jag då de var relevanta för mitt syfte med studien och för att jag skulle få en mer konkret bild över mitt empiriska material och lättare kunna bearbeta och analysera detsamma. Det som är intressant för mig i grounded theory är själva växelverkan mellan teori och analys (Bryman 2011). Detta sätt att arbeta på har varit genomgående under min studie.

Bryman (2011) betonar att grounded theory har fått kritik för att vara svår att tillämpa, om än inte omöjligt, eftersom forskaren ska hålla inne med sin kunskap om relevanta begrepp och teorier till ett ganska sent stadium i analysprocessen. Det kan vara svårt att få ett tydligt fokus på studien och att använda sig av tidigare forskning om man inte är uppmärksam på redan existerande begrepp och förklaringar. Jag har dock känt mig tvungen att skapa mig en översiktlig bild av tidigare forskning kring ämnet jag har valt att studera för att överhuvudtaget kunna göra en bra studie.

Jag märkte även vid studiens början att jag redan hade börjat använda mig av redan existerande begrepp. I studiens absoluta inledning försökte jag undvika att läsa in mig ordentligt på till exempel barnavårdsnämnden, omhändertaganden och så vidare. Jag valde att inte heller ta del av vad andra forskare har beskrivit som sociala problem under den här tidsepoken. Befintliga studier av andra forskare valde jag att ta del av *efter* att jag gjort en översiktlig överblick av mitt empiriska data, det vill säga protokollen och bilagorna hos barnavårdsnämnden i Malmö stad. Jag växlade sedan mellan empiri och teori till dess jag kände mig nöjd med resultatet (Bryman 2011).

Jag har även inspirerats av att arbeta med narrativ analys. Detta är ett av de vanligaste sätten att arbeta med vid historiska undersökningar (May 1997). Målet med att använda narrationer

är att formulera en förståelse istället för att ackumulera kunskap (Scott 2004). Narrativa genomgångar tenderar att bli lite mer ofokuserade och omfattande än systematiska granskningar. Detta därför att forskaren ofta i förväg inte riktigt vet vart hon eller han kommer att hamna. Att arbeta med narrativ analys kan underlätta eftersom det ges en frihet att läsa mellan raderna för att tolka materialet (ibid) vilket jag har arbetat mycket med.

4. Socialt barnavårdsarbete och folkskolans roll i 1930-talets Malmö

Industrialismen hade sin gång i Malmö precis som i andra städer i Sverige. Åren mellan 1870 och 1910 genomgick staden en snabb befolkningsökning och det var huvudsakligen fattigt folk från landsbygden som flyttade in till Malmö stad. Andelen barn och ungdomar var hög. Bostadsfrågan uppfattades som ett stort problem som försvårade familjesammanhållningen, vilket i sin tur påverkade barnens uppfostran negativt. Främst oroade sig de styrande för arbetarstadsdelarna som kom att uppfattas som farliga och problematiska (Swärd 1993, s. 44).

I Malmö stad inrättades barnavårdsnämnden redan 1904. Utskottets sammansättning bestod då av en kyrkoherde, en pastor, en greve, en smedmästare, en filosofie doktor och också en teologie doktor (Swärd 1993, s. 66). Efter hand uppstod en inre krets bestående av personer med särskilda uppdrag. År 1908 omfattades nämnden av följande yrken: En kyrkoherde, två folkskollärare, en kapten, en grosshandlare och en kyrkovaktmästare (ibid, s 67). Det var således medelklassen som fanns representerade i barnavårdsnämnden, detta till trots att det var arbetarklassens barn som var i nämndens fokus.

Folkundervisningen i Malmö växte fram med det bestämda målet att folket skulle kunna läsa psalmbok, bibel och katekes, då skolan och kyrkan hörde ihop. Trots att folkskolestadgan infördes 1842 var det först framåt 1900-talet som undervisningen utvecklades till mer än att bara behärskas katekesen. Folkskolan i Malmö organiserades i så kallade B-skolor. Detta innebar att alla klasserna, oavsett ålder, i en skola läste tillsammans för en och samma lärare och i en och samma skolsal. Detta innebar en orimlig trängsel och efterhand blev det ytterligare uppdelningar i Malmö och A-skolor uppstod. Här hade varje klass en egen lärare och en egen sal (Sellberg 1998). Tidigare var lärarna knutna till platsen, då de både arbetade och bodde på skolan. Det var först 1906 som lärarna skulle få avträda sina bostäder och få bostadsbidrag istället (ibid). Hans Swärd (1993) skriver i sin avhandling att skolan spelade en stor roll för barnavårdsnämnden i Malmö. Han menar att nämnden i långa stycken blev ett komplement till skolan.

5. Resultat och analys

I resultatdelen kommer jag först att presentera barnet som barnavårdsnämnden i Malmö beskrev barnet och dess förmågor under rubriken ”Barnen i barnavårdsnämndens handlingar”. Därefter kommer jag rikta in mig på skolans roll i barnavårdsnämndens arbete under rubriken ”Skolan och barnavårdsnämnden” med tillhörande underrubriker ”Skolan som ett andra hem” och ”En skola för alla?”.

5.1 Barnen i barnavårdsnämndens handlingar

I barnavårdsnämndens handlingar är det ofta barnet och barnets förmågor, hur barnet är och beter sig som står i fokus. Mycket under folkhemstiden handlade om just barnet. Syftet med den så kallade ”upplysningen” och bildandet av det svenska folket var, som jag redan tidigare har påpekat, att främja barnafödandet och familjebilden men *även* att garantera barnens uppväxtmiljö socialt och ekonomiskt så att både den andliga och kroppsliga hälsan kunde utvecklas på ett tillfredsställande sätt (SOU 1938:57). Detta tolkar Olsson (1999) som att statens intresse egentligen var viktigare än barnens. Även Runcis (2007) framhåller att barnen, som allt i grunden handlar om, knappt är synliga alls.

Det banbrytande med de nya sociala barnavårdslagarna som antogs i riksdagen år 1902 var att synen på de unga lagbrytarna hade förändrats. De skulle inte längre straffas utan fostras, det var en genomgående tanke under denna tidsperiod (Swärd 1993). Detta visade sig också i mitt undersökta empiriska material. Det nämns inte att barnen skall straffas på något sätt men det är ett återkommande tema att barnen är svåra att uppfostra och att de behöver en annan form av uppfostran eller liknande (se exempelvis U1, U2 och U3). Detta går att knyta till Foucaults maktteori enligt vilken disciplineringen och fostran övertog sanktionernas och straffets roll (Foucault 1987).

I många andra länder valde man att använda sig av domstolar för beslut om omhändertagande av barn. I Sverige räckte det med förtroendevalda fritidspolitiker som beslutsfattare tillsammans med prästen. Först 1924 togs frågan upp om det borde finnas juridisk sakkunskap i samband med omhändertagande av barn. Detta ansågs dock inte nödvändigt eftersom länsstyrelsen redan hade möjlighet att pröva de ärenden där föräldrarna inte samtyckte till

omhändertagandet (Lundström 1993, s.81). Det var dock inte vanligt att föräldrarna motsatte sig myndigheternas beslut eftersom det fanns en risk att den som satte sig på tvären själv kunde klassas som till exempel sinnesslö eller asocial (Runcis 2007). De föräldrar som trots det klagade över barnavårdsnämndens beslut kände en maktlöshet då de inte hade någon chans mot professionen (ibid). I mitt empiriska material finns ett exempel på en barnavårdsutredning i vilken både pojkens moder och fader motsatte sig både nämnden och skolan. Modern ansåg att det var läraren som bar skulden till att hennes son hade aktualiserats hos nämnden då läraren hyste agg mot pojken. Hon menade även att skolan hade hanterat situationen felaktigt då hon förklarade att: "man skall åtminstone inte behandla honom som ni har gjort: gå ner i slöjdsalen och skälla ut honom, så att alla barnen hör det". Även fadern uttryckte sitt missnöje och undrade vad som var meningen med att gossen skulle anmälas för barnavårdsnämnden, då han ingenting gjort. Utredningen resulterade i att barnavårdsnämnden ansåg att skolans försök till fostring av barnet inte kunde vänta sig någon positiv respons hos föräldrarna, vilket borde resultera i ett omhändertagande av gossen (U4).

I de handlingar som jag har granskat var det ibland svårt att se vem som anmält barnet till nämnden. Det var inte främmande att barnet aktualiserades genom polisrapporter eller av någon i nämnden själv. Det var inte heller ovanligt att det var människor som arbetade inom skolväsendet som anmälde barnet till barnavårdsnämnden (se till exempel U5 och U6).

Viktigt att poängtera är dock att de barn som aktualiserades hos barnavårdsnämnden under denna tid inte behövde ha begått någon form av lagbrott för att kunna omhändertagas. Föräldrars försummelse eller vanvård av barnen kunde vara tillräckligt för att granskas av nämnden (Svärd 1993). Inte heller var det så att alla barn som hamnade hos nämnden blev omhändertagna, det kunde även röra sig om att hamna under övervakning eller att få en varning av nämnden.

Det var både flickor och pojkar som aktualiserades för barnavårdsnämnden i Malmö i mitten av 30-talet. Den största märkbara skillnaden mellan pojkar och flickor i de handlingar jag har gått igenom var att de hade hamnat där av väldigt skilda anledningar. Runquist (1999) menar även han att vanartsbegreppet skilde sig markant mellan flickor respektive pojkar. Om flickorna som blev föremål för granskning påtalades att de hade sällskap av pojkar, idkade könsumgänge, sprang ute sent om kvällarna och hade varit på dans. Enligt barnavårdsreformatörerna i Malmö var det just fritidsarenorna i samhället som var farliga där

ungdomen kunde träffas utan vuxensamhällets kontroll (Swärd 1993). Ett exempel på detta var Margit, 16 år, hon ”är snäll och villig att göra arbete så gott hon kan men det går icke fort och är inte ordentlig. Men hennes stora och allvarliga fel är utespringet, dansen och oförmågan att taga vara på sig gentemot pojkar” (U7). Margit var bara en av de många flickor som uppmärksammades ha ett tveksamt ”leverne” (se fortsättningsvis till exempel U8 och U9).

Denna *sexuella vanart* var ett av de vanligaste problemen som tillskrevs misskötsamma flickor under mitten av 1930-talet. Begreppet innefattade då allt från prostitution till att vara ute sent på kvällarna. Det var först i mitten av 1950-talet som denna sexuella vanart kom att minska i betydelse som ingreppsorsak för barnavårdsnämnderna (Ohlsson & Swärd 1994 s. 40). Detta beteende har jag inte stött på i någon av pojkarnas utredningar och rapporter, förmodligen för att det inte ansågs vara intressant om pojkar gjorde detta eller inte.

En vanlig anledning till att pojkarna hamnade hos barnavårdsnämnden var att de hade begått någon form av tjuvnadsbrott (se exempelvis U10 och U11). Ärendena har dock en stor spridning och kunde gälla allt från cykel till penningstöld (se U 12) eller tillgrepp av frukt (U13). Flickor kunde också vara föremål för barnavårdsnämnden för att de hade tillgripit sig saker men då hette det snarare att flickorna hade ”snattat” än att de hade stulit (se till exempel U14). En annan skillnad som återkom var att pojkarna snarare beskrevs som ”nervösa” (se U15) samtidigt som flickorna beskrevs som ”hysteriska” (U16).

Det var ovanligt att det till exempel var sonen till en ingenjör som blev föremål för granskning hos barnavårdsnämnden. Det rörde sig oftast om ”Son till arbetskarlen Albin” (se U 17) eller ”dotter till arbetaren Karl” (se U18). Det hände även att föräldrarnas yrken skrevs ut mera detaljerat, som exempelvis ”Smedens son Nils” (se U19).

Jag tror inte att detta pekar på att det *inte* förekom problem i överklassens familjer. Jag kan däremot tänka mig att en anledning till att dessa familjer inte aktualiserades hos barnavårdsnämnden var att dessa problem inte var synliga på samma sätt som hos arbetarklassen. Dessutom kan det tänkas att det inte var intressant att granska dessa problem i tidens anda. Problemen kanske inte ”fanns”, då inriktningen var så stark på arbetarklassens familjer. Det var främst den fattiga industriarbetarklassens levnadsförhållanden som oroade de styrande när den allra första barnavårdslagstiftningen introducerades. Under den här tiden

rådde en stark misstro mot de hemmiljöer och det föräldraskap som fanns i arbetarklassen. Det var just i dessa arbetarklasshem som roten till många samhällsproblem ansågs ligga (Lundström & Sallnäs 2003). Således var det kanske inte märkligt att det var arbetarklassens barn som främst kom att granskas under Malmö barnavårdsnämnd. Larsson (1994) menar att denna fattiga massa uppfattades som sämre varelser som krävde uppfostran, kontroll och disciplinering. Foucault (1987) menar att samhället påbörjade disciplineringen av människan som ett alternativ till sanktionernas tidigare roll. Istället för att bestraffa medborgarna inleddes en form av uppfostran för att få människor att uppföra sig på ett önskat sätt. Här var det underklassen som skulle uppfostras, disciplineras och föras in i ett mönster av den önskvärda medborgaren.

När barnen som har blivit föremål för barnavårdsnämnden utreds lades det vikt på olika aspekter och faktorer. Som vi redan har fått se exempel på framkom vissa skillnader mellan pojkar och flickor och vad som gjorde att de anmäldes till nämnden. Något som är återkommande i mitt material, både beträffande pojkar och flickor, är om barnet i fråga har visat sig vara lydigt eller olydigt. Som exempel kan nämnas Stig som ”alltid visat sig vara snäll och lydig i hemmet” och pojken som ”visat sig olydig och svåruppfostrad.” (se U20 och U21). Nämndens fokusering på lydnad är väldigt intressant, då Larsson (1994) hävdar att en bärande tanke under denna tidsperiod var att ”Lydnadsmänniskan” skulle ersättas av nya uppfostringsprinciper. En grund var tanken om möjligheterna att uppfostra människan och att ha medborgaren som ideal (ibid, s.155). Människan skulle uppfostras till en självständig och frisk individ som skulle kunna hantera sin egen sociala situation. Med 1930-40 talens starka tankar om uppfostran vidgades synen på statens ansvarstagande, staten som folkets fostrare (ibid).

Trots talet om att fostra självständiga individer och borttagandet av denna ”lydnadsmänniska” som ideal tillämpade nämnden inte detta, snarare kritiserades barnets självständighet. Ett målande exempel på detta var Kerstin. Kerstin hade blivit föremål för barnavårdsnämndens ingripande då hon, inför sina klasskompisar, begått (vad man antog vara) ett självmordsförsök. Hon beskrivs i barnavårdsnämndens handlingar som ”icke alltid mjuk och foglig” utan med ”en ganska bestämd vilja”. Men någon ”patologisk lögnaktighet eller andra symtom på en initial vanart ha ej observerats” (U 22). Att Kerstin hade en bestämd vilja och inte var foglig kan således tolkas som ett tecken på vanart. Att ett barn var ”fogligt” kan tolkas som en egenskap som barnavårdsnämnden såg som ett ideal. Ytterligare exempel är Valborg som beskrivs av nämnden som en flicka som ”alltid visat sig snäll, foglig och

tystlåten.” (U 23) och Sam som var ”i fråga av begåvning betydligt under medel.” Men ”trots den intellektuella undermåligheten” och hans betydande svårigheter med att följa med i undervisningen i skolan så gjorde han så gott han kunde och betecknades som en ”foglig och lätthanterlig pojke” (U24).

I barnavårdsnämndens handlingar står det normala i kontrast till det onormala som ett återkommande tema när barnet beskrivs. Maj Lis var 14 år när hon aktualiserades för nämnden och hon påstås av barnavårdsmannen, vid ett tillfälle ha ”reagerat fullkomligt onormalt” för en enkel tillrättavisning som hon fått. Maj Lis hade blivit upprörd och skrikit (U 25). Olfrid hade i sin tur av nämnden, inte bedömts utifrån sina handlingar, utan från sitt själsliv: ”Undertecknad har för sin del kommit till den slutsatsen att pojken ej kan anses vara själsligt normal” (U26, se fortsättningsvis U27 för ytterligare exempel).

När människor ska inordnas under normer och föreställningen om det som anses vara det normala, är risken för övergrepp stor. Hirdman (2000) tar även upp risken för övergrepp när staten och politiken tog sig in på de områden som tidigare varit privata. Även Zaremba (1999) menar att folkhemsidéologin har en baksida; behandlingen av individer som framstår som ”avvikande”.

Det var inte ofta barnet fick komma till tals i barnavårdsnämndens utredning, polisens rapporter eller på något annat sätt i barnavårdsnämndens material. Detta är även någonting som uppmärksammas av Gunilla Ladberg (1997) i *Barndom i förändringstider*. Hon menar att det inte var ovanligt att det kunde förekomma många sidors text i barnavårdsutredningar, personakter och domslut utan att det dök upp annat än enstaka citat från barnen själva. Det kunde faktiskt hända att barnet fick komma till tals och vid två tillfällen av mitt material hände just detta. Det första citatet handlade om Hans-Åke. Hans-Åke visade sig nämligen inte vilja utföra något mer regelbundet arbete och han hade uttryckt sitt livsideal ”att få ligga på dushan, äta choklad och slippa arbeta” (se U 32). Andra gången jag åter stötte på ett citat från det, för barnavårdsnämnden aktuella, barnet handlade det om Glinton som hade yttrat orden ”Jag är inte född att arbeta” (U 28).

Värt att nämna är att den så kallade *Lösdrivarlagen* från 1885 fortfarande var aktuell under denna tid, trots den hårda kritiken den mottog under 1930-talet (se Edman 2008). Lagen hade till syfte att komma tillrätta med ett problem som är definierat i lagens första paragraf:

Hvar, som sysslolös stryker omkring från ort till annan utan medel till sitt uppehälle, må, der ej omständigheterna ådagalägga, att han söker arbete, behandlas såsom lösdrifvare på sätt i denna lag sägs. Till enahanda behandling vare ock den förfallen, hvilken eljest, utan att ega medel till sitt uppehälle, underlåter att efter förmåga söka ärligen försörja sig och tillika förer ett sådant lefnadssätt, att våda deraf uppstår för allmän säkerhet, ordning eller sedlighet.

(SFS 1885:27, 1 §)

Lösdrivaren vid denna tid ansågs vara exempelvis luffaren, den prostituerade, hallicken, tattaren och så vidare. Lagen försökte förhindra människor att ”parasitera på samhället” genom att driva runt utan något ordentligt arbete. Någon allmän lagstiftning mot lättja eller karaktärslöshet var det dock aldrig frågan om (Edman 2008, s.135). Dessa två ovannämnda citat kan anses spegla tidsandan på ett slående sätt. Arbetarna och arbetet ansågs nämligen vara samfundets hörnsten! (ibid, s. 140). Edman (2008) menar att det bör anses vara rimligt av en stat, som bedriver välfärdspolitik, att ha en åsikt om medborgarnas arbetsmoral. Medborgarna hade inte bara rättigheter utan även skyldigheter gentemot varandra, men kanske desto mer centralt, gentemot staten (Larsson 1994). Med detta i åtanke var det kanske inte så märkligt att barnavårdsnämnden, under mitten av 1930-talet, reagerade så starkt på dessa citat att de fann det viktigt att ha med dessa i sina utredningar.

Någonting som även omtalades om barnen i barnavårdsnämndens material och som nämnden lade vikt på var om barnet ansågs vara karaktärslöst eller drivits av så kallad njutningslystnad. Detta var en last som inte var önskvärd under 1930-talet. Som tidigare omtalats framkommer det av Befolkningss Kommissionens slutbetänkande från 1938 att en alltför individualistisk människosyn låg till grund för det låga barnafödandet och krisen som Sverige ansågs genomgå. Det fanns helt enkelt inte plats för familjeliv när man styrdes av en kortsiktig lyckomoral. Denna njutningslystnad och individualistiska människosyn måste därmed bekämpas (SOU 1938:57).

I nämndens handlingar kan man ta del av flera beskrivningar på barn som saknade karaktär och som hängav sig till den egoistiska njutningen. Göte, 15 år, blev föremål för nämnden då han:

Under sista tiden visat svåra tendenser till vanart./.../
Härefter hade det kommit i dagen, att gossen vid
upprepade tillfällen på bedrägligt sätt tillskansat sig
firmans medel, för att kunna tillfredsställa sitt
njutning- och nöjesbegär. /.../ Gossen är nervöst disponerad
men den egentliga grunden till gossens felsteg torde
sökas i hans njutningslystnad och karaktärslöshet (U29).

Detsamma gällde för Stig, Stigs ”intresse för skolarbete har fullständigt domnat bort samtidigt som nöjes- och njutningslystnaden fått taga överhanden” (U30). Att barnavårdsnämnden lade stor vikt på att motverka njutningslystnaden och även pekade på att det faktiskt var denna som hade orsakat Götes felsteg, kan tolkas som att det ansågs vara mycket allvarligt om barnet drevs av denna kortsiktiga lyckomoral. Ohlsson och Swärd (1994) framhåller att nöjeslystnaden ansågs vara en av orsakerna till ungdomsbrottsligheten.

Intressant är också att notera att nämnden, på den här tiden, inte bara ägnade uppmärksamhet på om barnet hade försummats av sina föräldrar utan även om det var tvärtom.

Barnprofessorerna, som Runcis (2007) kallar dem, ansåg att det var viktigt att barn skulle fostras med kärlek och ömhet, men *överdriven* kärlek ansågs som direkt skadligt för barnen. Detta stämmer väl överens med Holmdahls (2000) uppfattning enligt vilken det inte bara var den likgiltiga modern som blev kritiserad i början av 1900-talet utan nu även modern som skämde bort sitt barn med kärlek. En utredning gällde Gert som i skolan var ”bråkig” och ”stygg” mot sina kamrater. Han beskrevs även som störande under lektionerna, han räckte tunga och envisades med att sitta på ett uppseendeväckande sätt (det vill säga med händerna bakom nacken). Läraren som anmälde detta till nämnden lade vikt vid att modern ”synes hålla med pojken i allt” (se U31), vilket jag tolkar som ett negativt påpekande. Ett ännu mer talande exempel gällde Hans-Åke som tilltvingade sig större och mindre penningssummor vilka han använde till nöjen. Modern hade beklagat sig över Hans-Åke för lärarinnan och menade att hon hade svårt med att få Hans-Åke att lyda. Modern hade visat benägenhet att ta sonen i försvar genom att förtiga eller förringa dennes eskapader. Barnavårdsmannen konstaterar: ”Utan tvekan är modern fäst vid sonen med de allra ömmaste band, men hennes eftergivenhet

och svaghet gentemot honom är alltför stor” (U 32). Rektorn hade skrivit ett brev till barnavårdsnämnden om Hans-Åke där han bland annat framhöll: "Han är ett typiskt bortskämt barn. Han kan komma att utvecklas till en asocial individ, om ej hans miljö på ett eller annat sätt förändras.” (U 33).

Jag har nu ovan exemplifierat hur barnen har beskrivits i barnavårdsnämndens handlingar samt vad som har ansetts vara av vikt att redovisa om det aktuella barnet. I följande avsnitt går jag in på skolans roll i barnavårdsnämndens arbete.

5.2 Skolan och barnavårdsnämnden

Skolan och barnavårdsnämnden samarbetade nära enligt de handlingar jag har tagit del av. Även Sundkvist (1995) uppmärksammar detta i sin artikel *Tig med dig kärring*. Det var vanligt att tidigare och nuvarande lärare och lärarinnor till barnen tillfrågades av nämnden om sina åsikter och omdömen om barnet. Det var kanske ingen tillfällighet att den vanligaste yrkesgruppen bland ledamöterna i nämnden var just lärare (Swärd 1993). Det var även så att lärarna ansåg sig själva vara de mest lämpade att bedöma vilka barns barndom som behövde korrigeras eftersom detta redan tidigare hade varit deras uppgift när barnavårdsnämnden inte var obligatorisk (Sundkvist 1994).

Skolan kan betraktas som barnavårdsnämndens allierade på samma sätt som nykterhetsnämnden under samma period använde hustrun som sin ”bästa bundsförvant”. (Folkesson 2009, s. 329) Ett talande exempel på detta var barnavårdsmanen som utredde två pojkar, Bertil och Torsten. Barnavårdsmanen fattade sitt beslut först efter att han hade utvärderat de i ”hem och skola inhämtade upplysningar” (U 34) (se även U 35 och U 36 för ytterligare exempel). Det betraktades alltså av vikt att inte bara granska barnet i hemmiljön utan även i skolan.

Även när barnavårdsnämnden inte kunde införskaffa omdöme eller intyg från aktuell lärare omtalades detta i utredningen. Ett exempel var att flickans lärarinna ej kunnat anträffas och intyg från skolan alltså ej kunnat införskaffas (se U 37, även U 38 där utredningen ”i mycket hög grad försvårats genom svårigheten att komma i kontakt med gossens nuvarande och tidigare lärare”).

5.2.1 Skolan som ett andra hem

Barnen hade plötsligt gått från att ha *ett* hem att fostras i till att fostras utanför hemmet och få ett andra ”hem”, nämligen skolan. Baldúr Kristiansson (2001) diskuterar de sociala moderniseringstrenderna och menar att det hade skett en tilltagande institutionalisering av barndomen då en stor del av barnets uppfostran numera sker utanför hemmet. I skolan tillbringas en stor del av barnens tid vilket resulterade i att föräldrarnas inflytande över barnens uppfostran minskade och samhällets roll som barnuppfostrare stärktes. Det rådde en stark tilltro till myndigheternas möjligheter att uppfostra vanartade barn till välartade medborgare (Runcis 2007). Dock menar Runcis att samhällets olika institutioner i det moderna samhället i första hand syftar till att människan skall reglera och ”uppfostra sig själv” (s. 17), vilket går i linje med Foucaults tankar om samhällets disciplinering.

Någonting som är talande för att skolan har blivit barnets andra hem är att det i barnavårdsnämndens utredningar, som jag tidigare nämnt, inte alltför sällan framkom att det var av vikt att barnet hade uppfört sig väl i *både* hemmet och i skolan. Ett exempel på detta är Alve, 16 år, som tidigare hade aktualiserats hos barnavårdsnämnden då han uppträtt oförskämt mot såväl sina skol- och lekkamrater som mot familjens grannar. Detta hade resulterat i att nämnden hade fattat beslut om övervakning. Under den nu gångna tiden ”har det ej heller funnits ringaste anmärkning mot gossens uppförande. Han har skött sig väl både i hem och skola.” Alves klanderfria uppförande på dessa båda centrala platser resulterade i att övervakningen upphörde (U 39).

Någonting som också kan peka på att skolan fungerade som ”ett andra hem” och en andra fostrare för barnet kan utläsas i en av barnavårdsnämndens utredningar där 9 år gamla Stigs moder hade samrätt med pojkens lärarinna om hur gossens fostran borde gå till. De hade då kommit fram till att det ”förelåge större möjligheter till åstadkommande av ett gott uppfostringsresultat genom att taga gossen med vänlighet” (U 40). Detta kan tolkas som att skolan hade övertagit en del av uppfostringsansvaret från föräldrarna. Detta är intressant att notera eftersom det under denna tid fanns diskussioner om föräldrarna faktiskt hade kunskap nog att fostra sina egna barn. Alva Myrdal skrev en artikel i *Morgonbris* 1933 (nr 12) i vilken hon diskuterade föräldrarnas uppfostrargärning som ett yrke och att ingen utbildning gavs till föräldrar om hur de bör ta hand om och uppfostra sina barn (Myrdal 1933). Hon ansåg att föräldrar använde sig av samma metoder som när de själva växte upp. Dessa metoder ansågs vara oklara och i viss mån även förlegade. Myrdal fortsatte med att beskriva föräldrarnas

uppfostringsmetoder som icke tillförlitliga och ansåg att det inte var hållbart att det skulle fortsätta på detta vis. Hon tog härefter upp ”Föräldrafostran” som en nödvändighet (ibid 1933). Bergman (2003) menar i sin doktorsavhandling att själva barnavårdsmanuppdraget handlade om att just fostra till föräldraskap.

Det framkommer tydligt av mitt undersökta material att barnavårdsnämnden lade stor vikt på hur det, för barnavårdsnämnden, aktuella barnet hade betett sig i skolan. Som jag tidigare tagit upp var det vanligt förekommande att flickor som var föremål för granskning av nämnden hade ”umgänge” med pojkar, vilket implicit tolkades som osedligt. I skolan var det inget undantag att detta uppmärksammades av läraren. Evy beskrevs som flitig men hon ”kan ej lära /... / Är hon dåligt utrustad å huvudets vägnar så tycks hon vara så mycket mer utvecklad på andra områden. Flickan, som endast är 14 år gammal har, enligt lärarinnan, fru Alegård, ett enormt intresse för pojkar. Hon kan ej komma ut i korridoren eller på skolgården och se en pojke utan att fara på honom” (U 41).

Det framkommer även av barnavårdsnämndens handlingar att det inte var ovanligt att lärarna gjorde hembesök hos sina elever, på samma sätt som barnavårdsmännen ibland gjorde (se till exempel U 41 och U 42). Detta kan tolkas som att lärarna utförde en del av barnavårdsnämndens arbete samt att de som tidigare omtalats var allierade med barnavårdsnämnden och bidrog med mycket information om respektive barn.

Någonting som lades stor vikt på vid utredningarna var om barnet varit frånvarande från skolan utan giltig anledning, det vill säga skolkat. Det kunde röra allt från att vara borta från en eftermiddags lektioner (se U 43) till att ha varit borta från skolan upprepade gånger (se U 44). Hans hade varit borta från ”Torsdagseftermiddagens lektioner” och i ett brev till nämnden hävdar hans förra lärarinna att ”Något fel är det med honom, han kommer säkerligen aldrig att bliva en god medborgare” (U 45). Om barnet befann sig i korridorerna istället för i lektionssalarna framhölls detta som någonting negativt i barnavårdsnämndens utredningar. Ett exempel på detta är Signe, hon beskrivs som ”opålitlig” i skolan och har gärna ”gått och strukit i korridorerna” (U 46).

Kanske fokuserade skolan väldigt mycket på skolka då detta innebar att barnet inte befann sig i ”sitt andra hem”. Detta kan ha setts som lika oroväckande som när barnet inte befann sig i sitt ordinarie hem. Det rädde nämligen en oro över den farliga gatan, de mörka gränderna och andra samlingsplatser (Nilsson 2003, s. 247). Hemmet och skolan hade som uppgift att hålla barnen borta från dessa farliga arbetarklassområden (Larsson, 1994). Även Frank Ebsen

(2012) skriver i sin avhandling *Udsat til børneforsorg* om hur skolorna i Danmark hade sitt ursprung i att hantera de fattiga barnen i samhället, det var alltså inte bara i Sverige detta utspelade sig.

Vid ett tillfälle utredde barnavårdsnämnden ett ärende där läraren till nämnden bland annat skrev följande:

Torstens mamma håller inte sin gosse regelbundet i skolan.
Han skrevs in i klass 3b den sistlidna oktober
och har sedan dess varit frånvarande från skolan utan lov
eller förfrågan i ej mindre än tio läsdagar.

Modern påstod att pojken måste ha skolkat men pojkens lärare misstänkte att han hållits hemma för att passa sin lillasyster på 3 år (U 47). Det hörde inte till vanligheten i de handlingar jag tagit del av på att det fanns misstanke om att föräldrarna höll barnen från skolan. Detta var desto vanligare under den senare delen av 1800-talet då barnen exempelvis ofta hjälpte föräldrarna med arbete på gården (Sandin 1986).

En sak som är ständigt återkommande i mitt empiriska material är att barnavårdsnämnden ofta angav barnets betyg i utredningarna. Dessa betyg hade lämnats ut av skolan och vid några tillfällen bifogades hela betyget till nämnden (se U 48). Det var dock inte alla betyg som var av intresse för barnavårdsnämnden utan det var främst betygen i uppförande, ordning och flit som var intressanta. Som exempel kan nämnas Rune, 10 år, vars uppförandebetyg hade sänkts under höstterminen men som fick A i uppförande och B i ordning vid terminsavslutningen (U 49, se ytterligare exempel: U 50 och U 51). Att just betyget Flit var av vikt för nämnden kan kopplas till vad tidigare diskuterats om den arbetssamma medborgaren som var ett önskvärt ideal.

Det var framförallt de svagt begåvade eleverna som uppmärksammades i skolan under den här tiden (Axelsson 2007), men även de begåvade barnen märktes ut i barnavårdsnämndens utredningar. Skolans huvudsyfte var att bereda en ”fri väg för alla dugliga” (SOU 1924:24 s.12-13). De ”dugliga” kunde exempelvis anses vara de flitiga, skötsamma och begåvade eleverna. Exempelvis:

I skolan är det påfallande, hur Evy gör allt
för att visa att hon vill sköta sig.

Hon räknar fler tal än hon behöver
och arbetar säkerligen på läxorna
allt vad hon förmår (U 52).

och:

I skolan räknades Greta som en av de bästa i klassen.
Hennes lärarinna säger sig ha lärt känna henne
som en rar vänlig och öppenhyärtlig flicka,
som man kunde lita på (U 53).

Avslutningsvis kan konstateras att skolan spelade en stor roll i uppfostran av barnen, och till viss del även av föräldrarna. Skolan spelade också en central roll i barnavårdsnämndens arbete. Vid en utredning valde till och med nämnden att bordlägga ärendet för att vänta till det att Nils hade börjat skolan så att läraren kunde ge sin åsikt om pojken (U 54). Hans Swärd (1993) skriver i sin avhandling att det är möjligt, kanske till och med troligt, att skolan spelade en ännu större roll än vad som egentligen framgår av protokollen. Han menar att nämnden i Malmö i långa stycken blev ett komplement till skolan.

5.2.2 En skola för alla?

För att kunna skapa en skola för ”alla” barn krävdes ökade möjligheter att avskilja de barn som inte ansågs önskvärda i skolan (Runcis 2007). Folkskollärarkåren menade att folkskolans rykte skulle förbättras om problembarnen försvann (Sundkvist 1994). Redan 1879 skrev Malmös folkskoleinspektör A.O. Stenkula om hur viktigt det var att kunna skilja de vanartade barnen från folkskolan (Sandin 1986). Skolan som institution skapade just denna möjligheter till klassificering. Det var främst de svagt begåvade eleverna som uppmärksammades och delades in i olika kategorier. Till exempel ”idioter”, ”imbecilla debila” och ”lätt efterblivna” (Axelsson 2007, s. 89). För att skapa dessa kategorier men även för att placera in eleverna i dem involverades en rad olika professioner; överlärare, läkare, psykiatrier, folkskoleinspektörer, lärare och hjälpskoleföreståndare (Axelsson 2007).

I empirin är det inte ovanligt att barnen benämns i liknande termer både av barnavårdsnämnden där Gunni nämndes som ett exempel på detta, hon ”verkar efterbliven och svarar knapphändigt då man talar till henne” (U 55). Även lärare som skrev till nämnden

använde liknande termer, exempelvis om Knut som är ”i vissa avseenden mycket efterbliven”, då han inte kunde räkna bråk och var dålig på uppsatsskrivning (U 56).

Någonting som är tydligt är att barnavårdsnämnden var mycket intresserade av att klassificera intelligensen hos de aktuella barnen. Detta var ständigt närvarande i utredningarna och intellektet omnämndes ofta på ett målande sätt (se U 57). Ett exempel var utredningen om Agne, 16 år gammal, som beskrevs av barnavårdsmannen på följande sätt:

Agne själv är stor och kraftig till kroppen men tydligen klent utrustad å huvudets vägnar. Han verkar obegåvad och dum.

Därefter följde ett utlåtande av lärare Silverberg. Denne betecknade pojken som obegåvad och obetänksam men inte elak (U 58). Ibland användes även förstärkningsord som i utredningen om en annan pojke som också hette Agne. ”Agne är *kolossalt* obegåvad” och läraren ”betecknar gossen som *otroligt* dum” (U 59).

Att klassificera intelligensen hos barn kunde göras bland annat tack vare att skolan hade samlat in barnen i homogena klasser, där agnarna kunde skiljas från vetet (Hammarberg 2009). Kjell, 12 år gammal, var aktuell för barnavårdsnämnden då han har stulit frukt i olika trädgårdar samt slagit sönder fönster. Hans lärare hade berättat att han även ofredat äldre personer, skolkat från skolan samt att han var lögnaktig. Barnavårdsmannens bedömning av pojken lyder: ”Han går i svagklass och är fullkomligt omöjlig i räkning, han har ett mycket ointelligent och tjurigt utseende” (U 60). Det var alltså inte alltid fråga om hur intelligenta barnen var, utan även hur intelligenta de *såg ut* att vara.

I skolan kunde läkare och psykologer samla, registrera och kategorisera barnens beteenden på ett sätt som tidigare inte varit möjligt. Barnen som inte uppfyllde kraven var en stor källa till oro. Även de barn som inte ansågs vara ”vanartiga” men som hade sociala problem skildes ut. Det ansågs viktigt att inte blanda dessa barn eftersom de kunde ha dåligt inflytande på varandra (Hammarberg 2009). I ett brev till barnavårdsnämnden skrev klasslärare Axel och berättade om två pojkar i klassen som han önskade förflyttas. Han avslutade sitt brev med följande ord:

Av hänsyn till såväl deras (pojkarnas förf. anm.) egen framtid som hela klassens bästa torde det kanske vara

lämpligast att de förflyttas till en annan miljö. Min kännedom om B- klassbarnens mentalitet säger mig nämligen att faran för nivellering av rättsbegrepp hos de omdömessvaga är ganska stor (U 61).

I ett liknande fall skrev ytterligare en lärare ett brev och framhöll att: ”Med tanke på dessa pojkars förmåga att störa och irritera undervisningen är det med ängslan jag ser fram emot möjligheten att få behålla samtliga kvar i klassen” (U 62).

Skolklasserna hade således blivit alltmer homogena vilket resulterade i att avvikarna pekades ut på ett helt annat sätt än vad som tidigare varit möjligt (Sundkvist 1994). För att sedan kunna skilja ut de avvikare som inte var tillräckligt avvikande för att anses hjälpklassmässiga, men inte heller tillräckligt normala för att få gå i vanlig klass, skapades någonting som kom att benämnas B-klasser (Axelsson 2007). Nedan följer en beskrivning av två pojkar som gick i samma B-klass, men som kan tolkas vara där av ganska olika anledningar. Knut hade tidigare varit kvarsittare i en normalklass men hade nu börjat i B-klassen. Han var ”i vissa avseenden mycket efterbliven”. Det framkom även av lärarens beskrivning att ”Han företer dessutom i sin psykiska utrustning vissa drag, som verka egendomliga” Detta exempel utgjordes med att han ”mumlar meningslösa ramsor” och ”småflinar”. Om den andra pojken Arne får vi veta att han har ”överförs till B-klass beror nog till stor del på hans oerhörda slarvighet.” Han glömmer, slarvar bort eller smutsar ner sina böcker. Han beskrivs även som ”skränig och framfusig” (U 63).

Detta är en bra beskrivning av hur problematiskt det kunde vara att kategorisera barn och placera in eleverna i dessa olika specialklasser (Axelsson 2007). Det var de som kategoriserades som ”dumma” eller ”lätt efterblivna” som skulle tänkas passa in i dessa klasser (ibid s. 99). Uttagningen till hjälpklasserna och B-klasserna gick till på olika sätt, bland annat med hjälp av intelligensmätningar (Jönsson 1997). Intelligensmätningarna kunde vara utformade på olika sätt och gränserna för vad som var normalt förflyttades ständigt. Varje fall skulle noga analyseras och barnet kunde benämnas som ”hjälpklassmässig”, ”omöjligt” eller ”efterblivet” (Axelsson 2007, s. 122). Det hände att föräldrar ställde sig kritiska till att deras barn skulle placeras i hjälp- eller B-klass och sökte orsaker till barnets ”misslyckande” någon annanstans än hos barnet självt, exempelvis hos läraren. Att kunna visa ett intelligenstest för barnets föräldrar var ett sätt att svära läraren och skolan fria från sådana anklagelser (ibid).

Tanken var således att det var intellektet hos eleven som skulle vara den avgörande faktorn för om denne skulle placeras i hjälp- eller B-klass. Varken barnen eller föräldrarna informerades dock om vilken karaktär B-klassen hade och risken fanns att det var frestande för lärarna att lämpa av svåruppfosttrade eller omoraliska elever i B-klasserna för att slippa dessa i de så kallade normalklasserna (Axelsson 2007). Barnavårdsnämnden som utredde barnen lade vikt på om skolan hade placerat barnen i B-klasser eller hjälpklasser. Bertil 15 år, beskrevs av barnavårdsnämnden på följande vis: ”alltfort en utpräglad hjälpklasskaraktär och rätt hållningslös” (U64). (Se vidare U65).

Under folkhemstiden rådde idéer om den ultimata medborgaren och den rena människan (Broberg & Tydén 1991). Själva utgångspunkten i *Kris i befolkningsfrågan* (1934) var ”det moderna industrisamhällets annorlunda krav på ett effektivt ordnat folkmaterial” (Larsson 1994). Människor kategoriserades i grupper om A- och B-människor och det propagerades om vikten av att renodla det friska (Larsson 1994, s. 136-137). Lars B Ohlsson (1997) framhåller att ett kännetecken för de humanvetenskaper och professioner som växte fram ur upplysningens ”sunda förnuft” var just att mäta och klassificera (ibid s. 105). Denna tanke kan överföras på skolväsendet i fråga om deras kategorisering av barnen i olika klasser. Den stora kritiken som B-klasserna fick var att dess elever stämplades som mindervärdiga och detta kunde lämna spår senare i livet (Axelsson 2007).

Det var inte alltid som folkskolan kunde, eller ville, bära rollen som barnens fostrare. Axelsson (2007) framhåller att de så kallade ”idioterna” och ”de imbecilla” inte ansågs vara välkomna i folkskolan överhuvudtaget (ibid s. 89). De skulle således skiljas ut, inte bara från normalklassen, utan från Folkskolan som institution. I en barnavårdsutredning fanns det en utförlig beskrivning om hur folkskolan önskade skilja ut en av de så kallade vanartiga eleverna. I nedanstående fallbeskrivning hade folkskoleinspektören och barnavårds mannen i samråd valt att anmäla pojken till barnavårdsnämnden för att med deras hjälp skilja pojken från skolan:

Efter samråd med stadens folkskoleinspektör får jag härmed på inspektörens anmodan, för den åtgärd barnavårdsnämnden må finna erfoderlig, anmäla lärljungen i Södervärns skolans klass 4:0B Kjell. Gossen har visat sådan vanart, att hans kvarstannande i folkskolan innebär allvarliga vådor för övriga lärljungar på skolan, varjämte

hans uppträdande i hög grad försvårar eller helt enkelt omöjliggör ett lugnt och ordnat skolarbete i den klass, han tillhör. /.../ Kjell tillhörde under de senaste två läsåren hälsoklasserna på Sofielundsskolan. /.../ Redan från början av höstterminen i tredje klassen visade han uppenbar ohörsamhet mot sin lärarinna och uppträdde i hög grad störande så väl under lektionstimmarna på klassrummet som i vilosalen, där han ständigt försökte oro de övriga eleverna. Vid ett tillfälle stack han en kamrat med en knappnål. Då lärarinnan förbjöd detta tilltag och tillsade honom att lägga sig, gick han istället fram till katederbordet och började med knappnålen rispa sönder lackeringen, på bordet. När hon sökte förhindra honom härifrån, rusade han bort till dörren, som han började bearbeta med knytnävarna. Slutligen begav han sig under tjut och oväsen ut i korridoren. Uppträdandet verkade så störande, att läraren i angränsande klassrum skyndade till och undrade, vad som stod på. Någon gång i slutet av läsåret hade lärarinnan tagit honom med till skolläkarens mottagning på skolan. Efter undersökningen började han ute i det angränsande avklädningsrummet bearbeta skåpen med knytnävarna och på annat sätt föra oväsen. Lärarinnan och skolsköterskan skyndade till, varvid han skrek emot dem: "Vad är det ni pratar om, edra idioter där inne?"

Utredningen fortsatte med att beskriva pojken's allehanda eskapader:

Mitt under pågående lektion i klassrummet såväl som i sovsalen kunde han finna för gott att promenera omkring och bedriva varjehanda ofog: slamra med bänklöcken, tända de elektriska lamporna, dra ner kartorna försöka slå ner schemaramen (under utropet "va ä dä för skitt").

Pojken hade även börjat gå "handgripligt tillväga mot kamraterna." "Gossen blev nu av föräldrarna tagen ur skolan" men "Då vanart icke enligt folkskolastadgan utgör giltigt skäl för befrielse från skolgång, kunde folkskoleinspektören givetvis icke av denna anledning medgiva att gossen uteblev från skolan."

Det hela ledde fram till att han åter undersöktes av skolläkaren som ansåg att pojken ”borde intagas på någon anstalt för svåruppfosttrade barn”. Ärendet avslutades med orden:

Då av den nu lämnade redogörelsen torde framgå, att gossens kvarhållande i folkskolan allvarligt äventyrar skolarbetet, samt att skolan i sina strävanden att tillrättaföra gossen icke kan förvänta något som helst stöd från föräldrarnas sida, får jag härmed hemställa att Barnavårdsnämnden måtte vidtaga de åtgärder, den kan finna av dessa förhållanden påkallade (U 66).

Detta ärende kan tolkas som ett slags ”ge och ta” - förhållande mellan skolan och nämnden. Barnavårdsnämnden vände sig till skolan för att inhämta uppgifter om aktuella barn och skolan vände sig till barnavårdsnämnden då de behövde hjälp att skilja ut de oönskade barnen.

6. Slutsatser och diskussion

Jag har i denna uppsats behandlat hur barnen beskrevs i barnavårdsnämndens handlingar under åren 1935-1937 och vad nämnden lade vikt och fokus på vid sina beskrivningar av barnet. Jag har även behandlat vilken roll skolan hade i nämndens arbete och hur den motiverades. Detta har jag fått reda på genom att undersöka barnavårdsnämndens handlingar i Malmö stadsarkiv. Jag anser att jag har fått svar på mina övergripande frågor men samtidigt har det dykt upp många nya frågor under forskningsprocessens gång och det är min förhoppning att dessa kan väcka ett intresse hos framtida forskare.

Som det framkommer i resultatdelen var barnet en central figur i folkhemstidens Sverige. Den andliga och kroppsliga hälsan skulle utvecklas på ett hälsosamt vis. Men vad innebar den andliga hälsan? Här vill jag återgå till citatet om barnet som inte ansågs vara själsligt normal. Vem bestämmer det och vad innebär det egentligen att vara själsligt normal? Att en människa, i det här fallet en myndighetsperson, kategoriserar ett barn som normal eller onormal i ett fysiskt eller psykiskt avseende är kanske lättare att relatera till, än att denne betraktar ett barn som ”inte själsligt normal”. Att samhället kategoriserar sina medborgare, stämplar och skiljer ut avvikare från normen om vad som anses vara det ”normala” kan ses som ett tydligt tecken på samhällets kontroll över människan. Foucault diskuterar just hur samhället använder sig av olika strategier för att kontrollera sitt folk och genom detta utveckla önskvärda medborgare.

Någonting väldigt intressant att diskutera är de unga flickorna som aktualiserades hos nämnden då de hade ”sexuell vanart”. Pojkarna som aktualiserades ansågs knappast ha denna problematik. Det är mycket märkligt, då flickorna måste ha begått den ”sexuella vanarten” med någon! Men det är klart, då det räckte med att vara ute till klockan tio på kvällen för att det skulle betecknas som ”sexuell vanart”, behövdes det ingen partner av det motsatta könet. Kanske var det även så att det betraktades som någonting helt naturligt att pojkar umgicks med flickor och till exempel hade sex under den här tiden. Foucault diskuterar normaliseringsprocessen och det som en gång betraktats som normalt kan idag betraktas som onormalt och vice versa. Vi kan förmoda att skillnaden mellan kön inte är lika stor idag som den var under 1930-talet i Sverige men trots utvecklingen finns det spår som lever kvar. Är det inte så att vi fortfarande kämpar med synen på mannen respektive kvinnans sexualitet idag? Till exempel vid våldtäktsfall där en del av ansvaret läggs på kvinnan. Jag kan

fortfarande tycka mig se liknande mönster i dagens samhälle, om än kanske inte lika starkt som under 1930-talet.

Av min studie framkommer det att det hörde till ovanligheterna att det var sonen till en ingenjör som blev föremål för granskning hos barnavårdsnämnden. Detta i sin tur går att knyta till synen på den omoraliska arbetarklassen och arbetarklassens uppfostrade barn. Jag påpekar redan i resultatdelen att jag inte tror att detta betyder att det *inte* förekom problem i medelklassens eller överklassens familjer. Jag kan däremot tänka mig att en anledning till att dessa familjer inte aktualiserades hos nämnden var att dessa problem inte synliggjordes på samma sätt som hos arbetarklassen. Jag tror att samhället inte lade fokus på överklassens familjer och de hade säkert råd att betala för att hålla upp sina fina fasader för att i sin tur dölja problemen. Jag kan tänka mig att det fungerar likadant idag med familjer som håller sina bekymmer bakom putsade fasader.

Barnen i mitt empiriska material beskrivs på många olika sätt. Något som jag fann mycket spännande var Kerstin och hur hennes så kallade självständighet betraktades som ett utslag av vanart. Trots att ”lydnadsmänniskan” som ideal skulle bort så fann nämnden det önskvärt med fogliga och lätthanterliga barn. Detta framstår som mycket motsägelsefullt och just därför även mycket intressant. Kanske var det så att man inte ville ha en självständig individ eftersom en sådan är svår att styra. Tanken var att människan skulle reglera och ”uppfostra sig själv”. Att få en människa till detta kanske inte är möjligt om denne är helt självständig och icke ”foglig”.

Hur ser det egentligen ut i dagens samhälle med dåtidens ideal om ”lydnadsmänniskan”? Förändrades någonsin det idealet? Nu har jag inte gått in djupare på hur det ser ut idag men jag förmodar att det i skolans värld fortfarande anses som positivt att en elev är foglig. Även om kritiskt och självständigt tänkande i styrdokument lyfts fram som någonting positivt i dagens skola. Det hade förmodligen blivit en smula kaotisk och anarkistisk om alla elever skulle få absolut fria tyglar för att uppnå sin individuella självständighet.

Samhället under 1930-talet hade en tanke om att fostra sin medborgare, både barnet och föräldern till barnen, så att denne senare skulle bli produktiv och kunna ta hand om sig själv och sin sociala situation. Staten gick således in i människans *lilla* liv, som Hirdman uttryckte det, för att lägga det till rätta. Foucault diskuterade just huruvida samhällets disciplinering av människan syftade till att skapa en produktiv medborgare. Kan det ha varit så att staten ville göra detta för att slippa det kostsamma ansvaret om individen misslyckades? En avvikare,

som inte omfattas av vad som anses vara normalt, kan bli kostsam för ett samhälle om samhället måste ta hand om denne. Att få fram ett rent, friskt och produktivt folkmaterial, som det talades om under den här tiden, kan ha varit ett ”botemedel” mot dessa kostsamma avvikare. Det kan ha varit anledningen till att barnavårdsnämnden fokuserade mycket på om barnet i fråga inte ville arbeta, drevs av njutningslystnad eller kortsiktig lyckomoral. Hur skulle ett sådant barn någonsin kunna bli en produktiv medborgare och ge tillbaka till samhället?

Det är möjligt att staten ansåg sig ha full rätt att gå in och ha kontroll över medborgarna, i deras hem, sexualitet och familjeliv, när staten faktiskt satsade så mycket resurser på medborgarna. Det här är en spännande diskussion som jag hoppas väcker många tankar och funderingar kring vilka krav som kan vara rimliga av en stat att ställa på sitt folk.

Någonting som samhället och myndigheterna verkligen tog kontroll över var hur föräldrarna uppfostrade sina barn, om de ens ansågs göra det. Detta gjordes genom att införa lagar, förordningar och föreskrifter. Skolan kan ses som en av de institutioner där barnet övervakades och kontrollerades. Foucault lyfter fram just skolan som en av samhällets inrättningar för disciplineringen av människan, här ska barnen i tidig ålder bli fostrade och lära sig hur en önskvärd medborgare bör vara. Om föräldrarna misslyckades med att uppfostra sitt barn övertog skolan rollen som fostrare. Om även denne misslyckades med uppgiften steg barnavårdsnämnden in. Allt detta skulle givetvis göras för barnets skull och för barnets bästa.

Någonting som jag tycker är väldigt intressant är att barnet inte fick komma till tals i barnavårdsnämndens utredningar. Alla dessa förändringar och satsningar som gjordes för barnets skull, och för att säkra deras trygga, hälsosamma uppväxt, blir ironiskt i kontrast till att barnen inte fick komma till tals. Var fanns barnen i det här? Fortfarande sågs barnet som ett objekt snarare än ett subjekt. Det går även att diskutera om det verkligen var för barnens skull alla dessa förändringar gjordes eller var det för samhället och statens skull. För att slippa hantera avvikarna som kunde uppkomma ur en bristande uppfostran och tillsyn?

Någonting som är slående är även att det var först när Hans-Åke fick komma till tals i en barnavårdsutredning som vi ser en annan helhet än vad vi tidigare har fått ta del av. Istället för att bara höra nämndens omdömen om barnen fick vi här höra barnet och barnets inställning till livet (ligga på dushan, äta choklad och inte arbeta). Det var egentligen först när båda sidor

av ett ärende får komma till tals som vi som läsare kan se hur det kanske låg till. Vi får även en helt annan förståelse för nämndens agerande. Frågor väcks givetvis omkring varför barnen inte får mera plats. Hur kommer det sig att det är lärarnas, nämndens, föräldrarnas och ibland till och med grannarnas syn på barnet som presenteras men inte barnet självt? Det skulle även vara intressant att se hur ser det ut idag. Lyfts barnen fram på ett annat sätt i praktiken, även om socialtjänstlagen säger att barnet bör få göra sin röst hörd?

Det är lätt att i efterhand sitta och döma dessa barnavårdsmän och tycka att de var empatilösa när de uttryckte sig över barnens förmågor och satte sig till doms över deras liv på det sätt de gjorde. Samtidigt måste vi vara medvetna om den tidsanda som rådde: det var på det här sättet det fungerade och så här det såg ut och skulle göras. Kontexten är viktig för vår tolkning och även här kan Foucaults tankar om normalisering diskuteras. Tankar, tillvägagångssätt och idéer förändras, utvecklas och återkommer under tidens gång. Jag tror dock inte heller att det är bra att enbart hävda att ”Det var så här det såg ut” och lämna det där. Risken finns att det tar död på framtida diskussioner och att det inte förbereder någon utveckling. Det är därför viktigt att kunna gå tillbaka i historien för att se den eventuella utvecklingen. Vad har hänt? Vad har inte hänt? *Har* det hänt någonting överhuvudtaget? Jag tror att det kan vara farligt att inte ta upp diskussioner om vår socialhistoria då vi aldrig kommer att lära oss av våra misstag.

Som jag redan har konstaterat sågs det som allvarligt om barnen drevs av njutningslystnad och kortsiktigt lyckomoral. Hela det individualistiska synsättet var någonting som absolut inte uppmuntrades under den här tiden. Folkhemstanken innebär att det skulle råda likhet, omtanke, hjälpsamhet och samarbete. Per Albin Hansson lyfter, i sitt berömda folkhemstal, fram tanken om att den starka inte ska skaffa sig fördel på andras bekostnad och inte trycka ner den svaga parten.

Hur ser det ut i dagens Sverige? Rothstein och Bergström (1999) diskuterar i sin bok *Korporatismens fall och den svenska modellens kris* hur samhället har förändrats till att uppmuntra ett mer individualistiskt synsätt. Har vi inte anammat den individualistiska synen i samhället, där staten anser att individen i högre grad än tidigare ska ta hand om sig själv? Min tanke är att det individualistiska synsättet uppmuntras idag genom bland annat entreprenörskap, att människan ska uppfylla sina privata drömmar och satsa på sig själv och sin karriär.

Någonting som även står som en ganska klar kontrast mot dagens samhälle var att barnen, på 1930-talet kunde omhändertas om det visade sig att föräldrarna hade en alltför kärleksfull inställning till sitt barn. Till exempel försvarade och ursäktade barnets beteende. Idag diskuteras det om så kallade "curlingföräldrar" som undanröjer varje hinder i sitt barns väg och skyddar det mot allt obehagligt som kan tänkas finnas i dennes väg. Just detta fenomen diskuterar Forsberg och Augustssons (2004) i sin studie *Curlingföräldrar*. Här behandlas detta "moderna föräldraskap" och hur barn blir uppfostrade i det förändrade samhälle vi lever i idag.

Någonting som vi bör ha i åtanke är att det under olika tidsperioder används olika sätt för att beskriva människor och vi kan idag tycka att vissa beskrivningar är absurda när vi läser dem genom nutidens filter. Som exempel kan nämnas pojken som beskrevs ha ett "tjurigt utseende". Det var alltså så pass anmärkningsvärt att den här pojken hade ett tjurigt utseende att det skulle noteras i nämndens utredning. Det är inte omöjligt att det vi skriver i våra utredningar idag kan få människor att reagera om 100 år och undra vad vi höll på med när vi, till exempel, satte bokstavsdiagnoser åt höger och vänster. Om denna pågående debatt skriver Zetterqvist Nelson (2003). Det är mycket möjligt att barnen på 1930-talet agerade och var precis som barn är idag men att det är tillvägagångssättet vi använder för att bemöta dem som förändras. Metoder som användes då kan idag betraktas som vansinniga, precis som Foucault diskuterar kring normaliseringsprocesser i samhället.

En tanke som slog mig då jag har gjort min studie var hur stark uppfostringsandan var under den här tiden. Det var genom fostran som det avvikande barnet skulle bli "normalt" och fogligt. Både det besvärliga barnet och den besvärliga föräldern skulle fostras! Har detta förändrats? Förmodligen används det olika sätt att komma tillrätta med bråkiga barn beroende på vilken tid vi befinner oss i. Kan det vara så att en del besvärliga barn i dagens samhälle inte fostras utan faktiskt medicineras istället för att bli "fogliga" och hanterbara?

Jag tycker att en stor fråga, som är värd att lyftas om och om igen, är vad som är "normalt" respektive "onormalt"? Vem sätter egentligen dessa gränser och hur sätts dem? Min första tanke var att gränserna för normalitet ständigt förflyttas under tidens gång. Normaliseringen är således inget statiskt förhållande. Vad vi tycker är normalt idag kanske inte räknades som normalt för femtio år sedan. Detta framträder tydligt i min studie om vi till exempel återgår till den då rådande synen på flickorna som gick på dans. Detta var tydligen så förfärligt att

det, i en utredning om barnet skulle omhändertagas eller inte, lyftes fram i negativ mening om barnet varit ute och roat sig på dansbanor.

Jag får uppfattningen om att barnavårdsnämnden och skolan hade ett mycket nära samarbete och var allierade i arbetet med barnen. Det framkom även att de ibland stod enade mot barnens föräldrar om dessa inte höll med om nämndens eller skolans åsikter och beslut. Den maktlöshet som föräldrarna måste ha känt i ett sådant läge berörs också i min studie. Nu hade föräldern två olika aktörer, som till synes höll varandra om ryggen, att kämpa mot om beslutet ansågs vara felaktigt. I min empiri finns ett exempel på detta där barnavårdsnämnden ansåg att föräldrarna gick emot skolans försök till fostran av barnet och därmed borde barnet inte vara kvar hos sina föräldrar. Det kan tyckas absurt att skolans uppfostran av barnet vägde tyngre än föräldrarnas. Även att det fanns en risk att själv, som förälder, diagnostiseras som till exempel asocial eller sinnesslö, om man satte sig på tvären, kan ha skrämt många föräldrar till tystnad och lydnad. Det här kan ses som en av de strategier, som Foucault menar används av samhället, för att kontrollera och hålla medborgaren på sin plats.

Spännande är även att lyfta fram att Sverige, vid denna tidpunkt, inte ansåg det vara nödvändigt med juridisk sakkunskap i samband med omhändertagande av barn. Detta kan vi idag tycka är anmärkningsvärt och rättsosäkert. Kanske var det så att det var lättare att få igenom beslut om att omhänderta barn utan att behöva blanda in denna juridiska sakkunskap. I synnerhet om föräldrarna kände sig alltför rädda och maktlösa för att orka, eller kunna, ta strid mot nämnden och motsätta sig beslutet.

Ett ytterligare exempel på den maktlöshet som föräldrarna kunde känna mot professionen och vetenskapen är intelligensmätningarna som gjordes på eleverna för att kunna placera dessa i rätt sorts klass, normalklass, hjälpklass eller B-klass. Ett ytterligare syfte med mätningarna var att kunna visa upp dessa för besvärliga föräldrar och med siffror berätta att deras barn faktiskt *var* en avvikare. Min tanke är att det måste ha funnits en enorm tilltro till det rationella och vetenskapliga under den här tiden då det är ständigt återkommande och genomsyrar mycket av mitt material.

Efter att ha sett exempel på hur starkt samarbetet var mellan skolan och barnavårdsnämnden undrar jag hur samarbetet mellan sociala nämnder och skolan ser ut idag? Är det fortfarande lika starkt eller har det luckrats upp under tidens gång? Under mitten av 1930-talet gjorde lärare ibland även hembesök hos barnen och berättade sedan för barnavårdsnämnden vad de hade sett och hört. Detta kan tolkas som att lärarna utförde en del av barnavårdsnämndens

arbetsuppgifter. Jag får även en tanke om att det rådde ett slags ”tjänster och gentjänster”-förhållande då skolan kunde hjälpa nämnden att samla in uppgifter om barnet och nämnden, å sin sida, kunde hjälpa skolan om barnet inte var önskvärt där. Det framgår i mitt empiriska material att det ofta var folk i skolväsendet som anmälde barnet till nämnden. Detta kan kopplas till att det tidigare hade varit lärarens uppgift att ta sig an dessa avvikande barn när nämnden inte fanns. Det kan även vara så att lärarna ville ha hjälp av nämnden med att bli av med, eller komma till rätta med, de besvärliga eleverna.

Det har även framgått av studien att jag inte var ensam om att ha synen på skolan som ett andra hem och fostrare för barnen. Det var i skolan som barnet tillbringade mycket av sin tid och faktiskt av sin uppväxt. Något som förstärker känslan av att skolan fungerade som ett andra hem för barnen var att läraren, för inte så länge sedan, hade sin bostad i skolan. Att gå till skolan kan verkligen ha varit som att beträda lärarens domäner. Under folkhemstiden i Sverige diskuterades det även om föräldrarna hade kunskap nog att uppfostra sina egna barn, då de faktiskt inte hade utbildning för detta. Skolan med sina utbildade lärare och lärarinnor skulle därmed stiga in och ta över en stor del av uppfostringsrollen. Jag får känslan av att skolan fungerade som en förlängning av statens arm för att kontrollera och fostra samhällets barn till samhällsdugliga medborgare. Foucault diskuterar skolans roll som en av samhällets institutioner för disciplinering vilket stämmer överens med min uppfattning. Även fördelningen av fostringsansvaret tyder på den typiska rationaliseringen av samhället då en utbildad lärare ansågs vara en bättre förälder för ett barn än vad barnets verkliga förälder ansågs vara. Utbildning, vetenskap och expertis var någonting som vägde mycket tungt.

Att föräldrarna inte ansågs vara bra nog för att uppfostra sina egna barn, då de själva inte var utbildade i själva uppfostringsgårdningen, är en spännande diskussion. Har inte föräldrar i alla tider, innan de här tankarna kom, tagit hand om och uppfostrat sina barn utan expertis och utbildning? Som jag uppfattar det lever fortfarande lite av det här kvar, då till exempel blivande föräldrar går på kurser för att lära sig att ta hand om sitt snart födda barn. Det kryllar även av så kallade experter på barn som ger ut böcker och tidningar för att ge råd och lära människorna hur man ska vara som förälder. Ytterligare exempel är de nu aktuella teveprogrammen där en så kallad Nanny åker hem till föräldrar, för att fostra dessa så att de i sin tur kan uppfostra de besvärliga barnen.

Att barn skolkade från skolan sågs som mycket allvarligt. Hur skulle barnet kunna uppfostras till en god medborgare om han inte befann sig i skolan och blev uppfostrad? Ett av citaten i

studien som berörde mig var det av lärarinnan som beskrev sin före detta elev, som skolkat, med orden: ”Något fel är det med honom, han kommer säkerligen aldrig att bli en god medborgare”. Om barnet inte var i skolan, var hon eller han förmodligen inte hemma heller, utan befann sig säkerligen på någon av de farliga platserna i samhället, dansbanorna, caféerna eller gatorna. Barnen började betraktas som ett socialt problem då de umgicks i stora grupper, eller gäng för att använda dagens terminologi. Utan den vuxnas tillsyn och närvaro lämnades barnen att uppfostra varandra och detta var förmodligen inte något som sågs med blida ögon av vuxenvärlden. Genom detta förlorar nämligen de vuxna kontrollen och, som Foucault diskuterar, möjligheten att disciplinera barnen. Även idag händer det att vi upplever det som problematiskt när gäng av barn eller ungdomar, samlas och befinner sig på ”fel områden”. Vad som däremot uppmuntras är att de samlas i grupp, under kontrollerade former, genom exempelvis fritidsgårdar och liknande. På dessa platser finns nämligen insynen och kontrollen från vuxenvärlden. Det är intressant att se hur vissa saker egentligen inte har förändrats under de gångna åren.

Det fanns en tanke om att barnet skulle kategoriseras utifrån sitt intellekt i skolorna för att hamna i en passande klass. Frågan är om detta verkligen efterlevdes fullt ut? Det måste ha varit smidigt att bli av med stökiga elever genom att säga att de var efterblivna, avskilja dem från normalklassen, för att sedan placera dem i en så kallad B-klass eller hjälpklass.

Tanken med att avskilja barn från normalklassen för att placera dessa i diverse specialklasser var i grunden säkert en väldigt god tanke då det ”avvikande” barnet i fråga kanske behövde andra förutsättningar för att kunna tillgodose sig kunskapen i skolan. Barnet kanske fungerade bättre när det inte var så många människor runt omkring och om undervisningstakten var lite lägre än i den normala klassen. Det går även att vända på det och fråga sig om det var rätt att de ”normala” barnen skulle bli utsatta för den ”stökiga avvikaren” och därmed få försämrade möjligheter att följa med i undervisningen. Risker var dock att det inte bara placerades barn med lägre intellekt i specialklasserna utan även de omoraliska, slarviga eller stökiga barnen. Det skapades således en ”mellanklass” som stod mellan den normala klassen och hjälpklassen, i vilken man kunde placera eleverna lite som det passade. Med andra ord kunde den slarviga eleven som glömde böcker sitta jämte den som ”mumlade meningslösa ramsor” och ”småflinade”.

Även idag bedriver vi en kategorisering av eleverna i skolan där barnen placeras i exempelvis ”särskola” eller ”mindre grupp” då de behöver en annan slags undervisningsform än vad de

kan få i en normalklass. Detta framkommer bland annat i ett eget kapitel i skollagen (SFS 2010:800). Även nyttan med mindre undervisningsgrupper för utåtagerande elever är uppe på diskussion idag. Kan det vara ett steg i rätt riktning att införa ännu en kategori för eleverna att kunna placeras in i? Något som är väldigt intressant att ta upp för diskussion är också att det, inte för så länge sedan, var aktuellt med särskoleplacerade elever i media. Eleverna hade placerats i särskola utan att vara särskolemässiga. En annan fråga är om det inte alltid finns en ”restgrupp” i samhället som påkallar en ny kategori, som sedan placeras på en institution för just denna restgrupp.

Frågan är om en skola för alla verkligen är en realistisk möjlighet och är det en bra lösning?

Det var inte bara i skolan som kategoriseringen av människor pågick. Det var en genomgående tanke under det svenska 1930-talet att kategorisera och klassificera. Under folkhemstiden rådde idéer om den ultimata medborgaren och den rena människan. I samhället delade man upp folket i A- och B-människor för att förbättra och stärka den ”svenska rasen”. Idag när vi ser tillbaka på sådana tankar kanske vi reagerar starkt och undrar vad vi höll på med och vad syftet var. När sådana frågor diskuteras är det viktigt att komma ihåg att just under den här tiden påverkades samhället av yttre faktorer både politiskt och ekonomiskt som byggde upp vårt sätt att tänka. Det kan vara viktigt att ha i åtanke att andra världskriget bröt ut endast två år efter mina empiriska studier. Viktigt att tänka på är även tidens stora respekt för vetenskapen och tilltron till experterna.

Det obligatoriska inrättandet av barnavårdsnämnder, som ett resultat av 1924-års barnavårdslag, kan ses som typisk just under den här tiden då tanken om det rena samhället och den rena människan var aktuell. Högre instanser skapades för att styra upp människornas levnadssätt. Det framkommer i mitt arbete att det var just samhällets bottenkikt som var det stora problemet. Det var denna grupp som skulle uppfostras, kontrolleras och disciplineras. Det var arbetarklassens barn som stod i centrum för denna disciplinering.

Synen på barn och unga som ett socialt problem är en intressant att lyfta till diskussion. Ser vi fortfarande på barn och unga som ett problem? Det råder ständigt diskussioner om hur barnen i vårt samhälle uppför sig och det är inte ovanligt att det hävdas att barnens uppförande har förändrats och försämrats, att det var bättre förr. Men förändras någonsin barnen i fråga, eller är det vårt sätt att bemöta dem som blir annorlunda?

Referenser

Tryckta källor

Aspling, Sven (1998) *100 år i Sverige, vägen till folkhemmet*. Stockholm: Tiden.

Axelsson, Thom (2007) *Rätt elev i rätt klass: skola, begåvning och styrning 1920-1950*.
Linköping : Tema Barn.

Bergman, Helena (2003) *Att fostra till föräldraskap*. Stockholm: Acta,

Broberg, Gunnar & Tydén, Mattias (2005) *Oönskade i folkhemmet*. Stockholm : Dialogo.

Bryman, Alan (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Andra upplagan. Malmö: Liber.

Ebsen, Frank (2012) *Udsat til børneforsorg*. Lund: Lunds universitet.

Edman, Johan (2008) Lösdrivarlagen och den samhällsfarliga lättjan. I: Swärd, Hans & Egerö.
Marie-Anne red. *Villkorlandets politik*. Malmö: Egalité.

Folkesson, Åsa (2009) En positivt inställd hustru. I: Stenius, Kerstin & Johansson, Lennart
Socialt medborgarskap och lokal missbrukarvård. Stockholm: SoRAD.

Forsberg, Susanna M & Augustsson, Sigrid K (2004) *Curlingföräldrar, Från traditionella
föräldrastilar till ett modernt föräldraskap – uppfostran i ett förändrat samhälle*. Lund: Lunds
universitet.

Foucault, Michael (1987) *Övervakning och straff*. Fjärde upplagan. Lund: Arkiv.

Hammarberg, Lena (2009) *Maria folkskola och hälsan 1880-1930: att skapa en sund själ i en
sund kropp*. Stockholm: Stockholmia.

Hartman, Jan (2004) *Vetenskapligt tänkande: från kunskapsteori till metodteori*. Andra upplagan Lund: Studentlitteratur.

Hartman, Jan (2001) *Grundad teori*. Lund: Studentlitteratur AB.

Hirdman, Yvonne (2000) *Att lägga livet till rätta*. Stockholm: Carlsson.

Holmdahl, Barbro (2000) *Tusen år i det svenska barnets historia*. Lund: Studentlitteratur.

Jönsson, Ulf (1997) *Bråkiga, lösaktiga och nagelbitande barn*. Linköping: Tema.

Kristjánsson, Baldur (2001) *Barndomen och den sociala moderniseringen*. Stockholm: HLS förlag.

Ladberg, Gunilla (1997) *Barndom i förändringstider*. Stockholm: Rädda barnen.

Lagerren, Fredrika (1999) *På andra sidan välfärdsstaten*. Stockholm: B.Ö bokförlag.

Larsson, Jan (1994) *Hemmet vi ärvde: om folkhemmet, identiteten och den gemensamma framtiden*. Stockholm: Arena.

Lundström, Tommy (1993) *Tvångsomhändertagande av barn: en studie av lagarna, professionerna och praktiken under 1900-talet*. Diss Stockholm: univ.

Magnusson, Lars (2005) *Den synliga handen Nation, stat och det industriella bygget*. Stockholm: SNS förlag.

May, Tim (1997) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: studentlitteratur.

Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (2002) *Perspektiv på sociala problem* Stockholm: Natur & kultur.

- Myrdal, Alva (1933) *Föräldrafostran I* : Hirdman, Yvonne *Något kan man väl göra*. Stockholm: Carlssons.
- Nilsson, Roddy (2008) *Foucault, en introduktion*. Malmö: Égalité.
- Nilsson, Roddy (2003) *Kontroll makt och omsorg*. Lund: Studentlitteratur.
- Ohlsson, Lars B, (1997) *Bilden av den Hotfulla ungdomsproblem och om fastställandet och upprätthållandet av samhällets moraliska gränser*. Värpinge: Ord & text.
- Ohlsson, Lars B & Swärd, Hans (1994) *Ungom som samhällsproblem* Lund: studentlitteratur.
- Olsson, Ulf (1999) *Drömmen om den hälsosamma medborgaren*. Stockholm: Carlsson cop.
- Rothstein, Bo & Bergström (1999) *Korporatismens fall och den svenska modellens kris* Stockholm : SNS
- Runcis, Maija, (2007) *Makten över barnen*. Stockholm: Atlas.
- Runquist, Weddig (1999) *Brättegården 60 år flickor kan flickor vill*. Vänersborg: Brättegården skol- och behandlingshem.
- Sellberg, Lennart (1998) *Limhamns folkskolor 1889-1958*. Malmö: Stadsdelsförvaltningen.
- Sandin, Bengt (1986) *Hemmet gatan fabriken eller skolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Scott, Carola (2004) *Berättelsens praktik och teori: narrativ forskning i ett hermeneutiskt perspektiv*. Lund: studentlitteratur.
- Sundkvist, Maria (1994) *De vanartade barnen*. Uppsala: Hjelms.
- Swärd, Hans (1993) *Mångenstädes svårt vanartad*. Floda: Zenon.

Thomassen, Magdelene (2007) *Vetenskap, kunskap och praxis – introduktion i vetenskapsfilosofi* Malmö: Gleerups utbildning.

Thurén, Torsten (2001) *Källkritik*. Stockholm: Liber.

Zaremba, Maciej (1999) *De rena och de andra: om tvångssteriliseringar, rashygien och arvsynd*. Stockholm: bokförlag DN.

Zetterqvist Nelson (2003) Debatten om bokstavsdiagnoser. I Sandin, Bengts & Halldén, Gunillas red. *Barnets bästa: en antologi om barndomens innebörder och välfärdens organisering*. Eslöv: Symposion.

Svensk författningssamling

SFS 1885:27 *Lösdrivarlagen*

SFS 1902:67 *Vanartslagen*

SFS 1924:361 *Barnavårdslagen*

SFS 2010:800 *Skollagen*

Statens offentliga utredningar

SOU 1938:57 *Befolkningskommissionens slutbetänkande*

SOU 1924:24 *Kungl. Skolöverstyrelsens utlåtande över Skolkommissionens betänkanden*

Internet

Lundström, Tommy & Sallnäs, Marie (2003) *Klass, kön och etnicitet i den sociala barnavården* vetenskaplig artikel. Socialvetenskaplig tidskrift nr 2-3.

[Tillgänglig: <http://svt.forsa.nu/Documents/Forsa/Documents/Socialvetenskaplig%20tidskrift/Artiklar/2003/Klass,%20k%C3%B6n%20och%20etnicitet%20i%20den%20sociala%20barnav%C3%A5rden%20av%20Tommy%20Lundstr%C3%B6m%20och>

[%20Marie%20Salln%C3%A4s.PDF](#) Hämtat: 2012-03-26]

Malmö Stadsarkiv (2012) *Sekretess*.

[Tillgänglig: <http://www.malmo.se/Medborgare/Kultur--noje/Arkiv--historia/Stadsarkivet/Slaktforska/Sekretess.html> Hämtat: 2012-03-20]

Sundkvist, Maria (1995) *Tig med dig kärring skrek flickan till sin mor mötet mellan barn, föräldrar och Norrköpings barnavårdsnämnd 1903-1925* Socialvetenskaplig tidskrift nr 4

[Tillgänglig: <http://svt.forsa.nu/Documents/Forsa/Documents/Socialvetenskaplig%20tidskrift/Artiklar/1995/Tig%20med%20dig%20k%C3%A4rring!%20skrek%20flickan%20till%20sin%20mor.%20M%C3%B6tet%20mellan%20barn,%20f%C3%B6r%C3%A4ldrar%20och%20Norrk%C3%B6pings%20barnav%C3%A5rdsn%C3%A4mnd%201903-1925%20av%20Maria%20Sundkvist.PDF> Hämtat 2012-04-02]

Otryckta källor

U1= A1AA Volym 30 1937

Bilaga: § 573 d Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 887

U2= A1AA Volym 28 1936

Bilaga: § 458 Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 631

U3= A1AA Volym 28 1936

Bilaga: § 568 b Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 736

U4= A1AA Volym 28 1936

Bilaga: § 585 Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 741

U5= A1AA Volym 29 1937

Bilaga: § 68 a Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 150

U6= A1AA Volym 29 1937

Bilaga: § 342 b Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 393

U7= A1AA Volym 26 1935

Bilaga: § 490a Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 797

U8= A1AA Volym 27 1936

Bilaga: § 242 a Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 376

U9= A1AA Volym 30 1937
Bilaga: § 395 Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 695

U10= A1AA Volym 26 1935
Bilaga: § 492 c Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 728

U11= A1AA Volym 28 1936
Bilaga: § 450 b Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 568

U12= A1AA Volym 26 1935
Bilaga: § 101 Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 34

U13= A1AA Volym 26 1935
Bilaga: § 278 a Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 425

U14= A1AA Volym 27 1937
Bilaga: § 119 a Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 167

U15= A1AA Volym 28 1936
Bilaga: § 449 b Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 544

U16= A1AA Volym 27 1936
Bilaga: § 119 a Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 167

U17= A1AA Volym 29 1937
Bilaga: § 181 Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 309

U18= A1AA Volym 26 1935
Bilaga: § 279 Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 287

U19= A1AA Volym 26 1935
Bilaga: § 162 a Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 289

U20= A1AA Volym 30 1937
Bilaga: § 573 d Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 887

U21= A1AA Volym 28 1936
Bilaga: § 435 a Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 573

U22= A1AA Volym 30 1937
Bilaga: § 384 b Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 643

U23= A1AA Volym 27 1936
Bilaga: § 271 Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 443

U24= A1AA Volym 30 1937
Bilaga: § 391 c Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 664

U25= A1AA Volym 26 1935
Bilaga: § 72 a Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 132

U26= A1AA Volym 26 1935
Bilaga: § 434 a Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 709

U27= A1AA Volym 26 1935
Bilaga: § 162 a Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 289

U28= A1AA Volym 28 1936
Bilaga: § 580 b Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 832

U29= A1AA Volym 27 1936
Bilaga: § 209 a Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 307

U30= A1AA Volym 28 1936
Bilaga: § 573 Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 435

U31= A1AA Volym 30 1937
Bilaga: § 637 Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 961

U32= A1AA Volym 29 1937
Bilaga: § 92 Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 73

U33= A1AA Volym 29 1937
Bilaga: § 92 c Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 73

U34= A1AA Volym 27 1936
Bilaga: § 177 b Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 202

U35= A1AA Volym 27 1936
Bilaga: § 367 b Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 430

U36= A1AA Volym 28 1936
Bilaga: § 627 b Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 847

U37= A1AA Volym 30 1937
Bilaga: § 395 Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 695

U38= A1AA Volym 26 1935
Bilaga: § 296 b Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 506

U39= A1AA Volym 29 1937
Bilaga: § 181 Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 309

U40= A1AA Volym 28 1936
Bilaga: § 489 Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 677

U41= A1AA Volym 29 1937
Bilaga: § 276 c Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 400

U42= A1AA Volym 26 1935
Bilaga: § 32 Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 69

U43= A1AA Volym 29 1937
Bilaga: § 395 a Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 695

U44= A1AA Volym 27 1936
Bilaga: § 273 b Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 446

U45= A1AA Volym 30 1937
Bilaga: § 573 c Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 887

U46= A1AA Volym 30 1937
Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 722

U47= A1AA Volym 26 1935
Bilaga: § 32 Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 69

U48= A1AA Volym 27 1936
Bilaga: § 376 f Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 425

U49= A1AA Volym 29 1937
Bilaga: § 340 b Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 549

U50= A1AA Volym 28 1936
Bilaga: § 450 b Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 568

U51= A1AA Volym 28 1936
Bilaga: § 458 b Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 631

U52= A1AA Volym 29 1937
Bilaga: § 276 c Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 400

U53= A1AA Volym 28 1936
Bilaga: § 444 c Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 605

U54= A1AA Volym 26 1935
Bilaga: § 162 a och b Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 289

U55= A1AA Volym 30 1937
Bilaga: § 449 a Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 761

U56= A1AA Volym 29 1937
Bilaga: § 175 b Malmö stads barnavårdsnämnd
D. Nr: 264

U57= A1AA Volym 30 1937

Bilaga: § 384 b Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 643

U58= A1AA Volym 29 1937

Bilaga: § 450 b Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 568

U59= A1AA Volym 28 1936

Bilaga: § 491 b Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 611

U60= A1AA Volym 27 1936

Bilaga: § 201 Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 191

U61= A1AA Volym 27 1936

Bilaga: § 175 b Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 264

U62= A1AA Volym 30 1937

Bilaga: § 639 d Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 895

U63= A1AA Volym 29 1937

Bilaga: § 175 b Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 264

U64= A1AA Volym 27 1936

Bilaga: § 204 b Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 280

U65= A1AA Volym 27 1936

Bilaga: § 169 b Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 183

U66= A1AA Volym 28 1936

Bilaga: § 585 a Malmö stads barnavårdsnämnd

D. Nr: 741